

J. P. Sartre

Intimnost i soba

J. P. SARTRE

INTIMNOST i SOBA

MATICA HRVATSKA

Glavni urednik: VLATKO PAVLETIĆ

BIBLIOTEKA **KIOSK**

Urednik: NADA SPALATIN

STAMPARIJA »INFORMATOR«, ZAGREB, PRERADOVIĆEVA UL. 21–23

J. P. SARTRE

INTIMNOST
i
SOBA

MATICA HRVATSKA
ZAGREB, 1956

INTIMNOST

I

Lulu je spavala gola jer je voljela trljati se nježno o plahte, a i zato što je pranje rublja skupo. Henri se u početku bunio: kakav je to običaj leći posve gol, to se ne pristoji, gadno je to. Napokon je i on radio po ženinu primjeru, ali više s nemara; pred svijetom je bio iz afektacije ukočen kao kolac (divio se Švicarcima, osobito Ženevljanima, činilo mu se da su otmjeni jer su drveni), ali u svakidašnjem životu bio je nemaran, na primjer, nije baš bio osobiti čistunac, nije osobito često mijenjao gaće; kada bi ih Lulu bacila među prljavo rublje, nije mogla a da ne opazi da su požutjele od trljanja među nogama. A ona, Lulu, baš i nije mrzila nečistoću: to stvara intimnost, smekšava sjene; u pregibu lakta, na primjer; nije uopće voljela Engleze, ta bezlična tijela, bez ikakva vonja. Ali užasavala se od nehaja svoga muža, jer se tim lošim navikama mazio. Ujutro, kada je ustajao, bio je uvijek nježan prema samom sebi, glave pune snova, a na bijelu danu osjećao je kao okrutnu nepravdu hladnu vodu i čekinje četke.

Lulu je ležala nauznak, ugurala je palac lijeve noge u poderotinu plahte; zapravo plahta i nije bila poderana, bila je samo odšivena. Srdila se; valja da to sutra okrpim, ali ipak je lagano vukla konac da osjeti kako se trga. Henri još nije spavao, ali nije je više smetao. Često joj je govorio: tek što zatvori oči, osjeća se kao da je čvrsto vezan finim i izdržljivim nitima, pa ne može da makne ni malim prstom. Kao velika muha zapletena u paukovu mrežu. Lulu je voljela osjećati uza se to veliko sputano tijelo. Kada bi mogao zauvijek ostati tako uzet, ja bih ga njegovala, prala bih ga kao dijete, a katkada bih ga okrenula na trbuh i pljesnula po stražnjici, ponekad opet kada bi mu majka došla u pohode, otkrila bih ga pod bilo kakvom izlikom, posuvratila bih plahtu, i ona bi ga vidjela posve naga. Mislim da bi se razboljela od muke; sigurno ga već petnaest godina nije vidjela gola. Lulu lagano prijeđe rukom uz bok svoga muža i bocne ga u preponu. Henri progunđa nešto, ali se ne pomakne. Kao da je uzet. Lulu se osmjehne: riječ uzet pobuđivala ju je uvijek na smijeh. Dok je još voljela Henrija, i on ležao tako uz nju kao uzet, voljela je zamišljati da su ga sitni čovječuljci, takve kakve je vidjela na slici, kada je bila još malena i čitala Gulliverovu povijest, strpljivo vezali kao salamu. Nazivala je često Henrija »Gulliver«, a njemu je bilo drago, jer je to englesko ime, pa mu se Lulu činila učena, ali bilo bi mu još draže da ga je izgovorila engleskim naglaskom. Što me gnjave: ako je htio učenu ženu, mogao se oženiti Jeannom Beder, istina, grudi su joj kao u krave muzare, ali zato govori pet jezika. Onda, kada smo još nedjeljom odlazili u Sceaux, tako sam se gnjavila u njegovoj porodici

da sam uzimala kakvu god knjigu. Vazda je netko dolazio da vidi što čitam, a njegova mala sestra me zapitkivala: »Razumijete li, Lucie...?« Evo što je, on misli da nisam dosta otmjena. Švicarci, da, to je otmjen svijet jer se njegova starija sestra udala za Švicarca, koji ju je obdario s petoro djece, osim toga oni mu imponiraju svojim planinama. A ja ne mogu imati djece, to je konstitucionalno, ali nikada nisam pomislila da je otmjeno ono što on radi kada iziđe sa mnom. Ulazi gotovo u svaki javni zahod, a ja se moram, čekajući ga, zagledavati u izloge; kako to samo izgleda; a on izlazi dižući hlače i kriveći noge kao starac.

Lulu izvuče palac iz poderotine i protegne malo noge od zadovoljstva što se osjeća pokretna kraj te mlitave i zarobljene puti. Začuje krčanje: crijeva koja pjevaju, to mi je tako mrsko, nikada ne znam krče li to njegova crijeva ili moja. Ona zatvori oči: to je tekućina koja glogoće u smotku mekih crijeva; imaju ih svi, i Rirette, i ja (ne volim misliti na to, od toga me zaboli trbuh). On me voli, ne voli moja crijeva; da mu netko pokaže moje slijepo crijevo u staklenki, ne bi ga prepoznao, neprestance me nateže, ali da mu netko dade tu staklenku u ruke, ne bi osjetio ništa, ne bi pomislio »to je dio nje«; ipak, čovjek bi morao voljeti sve što sačinjava neku osobu, i jednjak, i jetra, i crijeva. Možda ljudi to ne vole jer nije običaj, a da ih vide kao što vide naše ruke i ramena, možda bi voljeli; prema tome, morske zvijezde se vjerojatno vole među sobom više od nas, one se protegnu na žalu, na suncu, iskrenu svoj želudac da se zrači, i svatko ga može vidjeti; a kuda bismo mi mogli izvući svoj, valjda kroz pupak. Zatvorila je oči i plavi kolutovi se zakolutaju, kao na sajmu, jučer, pucala sam na kolutove gumenim strijelama; svaki put osvijetlila bi se neka slova, slovo po slovo, i oblikovala ime nekoga grada, on me spriječio da složim Dijon svojom nesretnom navikom da se otraga prilijepi uz mene, mrzim da me netko dodiruje odostrag, htjela bih ne imati leđa, ne volim da se ljudi igraju sa mnom kad ih ne vidim, oni se mogu zadovoljiti, a ti i ne vidiš njihove ruke, osjećaš kako uzlaze i silaze i ne možeš unaprijed znati kamo idu, gledaju te kako i koliko im se svidi, a ti ih ne vidiš, on to obožava; nikada Henri ne bi ni pomislio na to, ali on misli samo kako će stati iza mene, i sigurna sam da mi dodiruje stražnjicu samo zato što zna kako umirem od srama što je uopće imam, uzbuđuje ga moj stid, ali neću misliti na njega (bojala se), mislit ću radije na Rirettu. Mislila je na Rirettu svake večeri u isto vrijeme, baš u času kada je Henri počinjao mumljati i stenjati. Ali nije išlo, onaj joj se neprestano nametao, jednog je trenutka čak vidjela crne i kovrčave vlasi, pa pomisli, eto ti na, i zgrozi se, jer čovjek nikada ne zna što će mu uskrsnuti pred očima, ako je lice, hajde, de, to još ide nekako, ali bilo je noći kada nije ni oka stisla, jer su iz podsvijesti izronjavala prljava sjećanja, užasno je kada znaš sve na nekom muškarcu, osobito ono. Henri, to nije isto, mogu ga zamisliti od glave do pete, to me raznježuje, jer je on mekan, a koža mu je sivkasta, osim trbuha, koji je ružičast, on kaže da se dobro građenu muškarcu trbuh nabire u tri nabora kada sjedi, istina, na njegovu ih ima šest, samo

on ih broji dva po dva, a ostale neće da vidi. Misleći na Rirettu, malko se zbunila: »Lulu, vi i ne znate što je lijepo tijelo muškarca.« Smiješno je, naravno, znam što je, ona misli tijelo tvrdo kao kamen, čvrstih mišica, ne volim ja to, Petterson je imao takvo tijelo, a ja sam se osjećala meka kao gusjenica kada bi me stisnuo uza se; udala sam se za Henrija jer je mekan, jer je nalik na župnika. Župnici, onako u suknjama, nježni su kao žene, čini se da nose duge čarape. Kada mi je bilo petnaest godina, željela sam zadići im lagano halju da bih vidjela njihova muška koljena i gaće, činilo mi se šaljivo da imaju nešto između nogu; jednom bih rukom bila dohvatila skute, a drugom kliznula uz noge, sve do onog mjesta na koje mislim, nije baš da toliko volim žene, ali ona muška stvar, ako je pod suknjom, nježno je to, kao veliki cvijet Evo što je, zapravo to ne smiješ nikada uzeti u ruke, kada bi barem ostalo mirno, ali da, to ti se meškolji kao životinja, ukrućuje se, straši me; kada strši onako tvrdo i uspravno, izgleda surovo; ih, što ti je prljava stvar ljubav. Voljela sam Henrija, jer u njega ono nije nikada postajalo tvrdo, nikada se nije uspravljalo, smijala sam se tome i poljubila ga katkad, nisam ga se bojala više nego djetinjeg; uvečer bih uzimala onu malu slatku stvar među prste, on se crvenio i okretao glavu uzdišući, ali ono se nije micalo, ostajalo je mirno u mojoj ruci, nisam stiskala, ostajali smo dugo tako, i on bi napokon zaspao. Tada bih se ispružila nauznak, mislila na župnike, na čiste stvari, na žene, i počinjala milovati trbuh, moj lijepi plosnati trbuh, spustila bih polako ruke naniže, i to je bio užitak kakav samo ja znam pružiti sebi.

Grgurave vlasi, vlasi crnca. Tjeskoba u grlu kao čvor. Ali ona čvrsto stisne očne kapke i napokon, eto, pojavilo se Rirettino uho, sitno zlaćano i rumeno uho, kao od kandirana šećera. Videći ga, Lulu se nije obradovala kao obično, jer je u isto vrijeme čula i Rirettin glas, oštar i odsječan, Lulu ga nije voljela. Vi morate otputovati s Pierrom, mala moja Lulu; to je jedino razborito. Draga mi je Rirette, jako draga, ali se ipak malko srdim kada se pravi važna i zanosi svojim riječima. Sinoć u *Coupoli* sagnula se prema meni puna razboritih i malko smetenih riječi: »*Ne možete* ostati s Henrijem jer ga ne ljubite, to bi bio zločin.« Ona iskorišćuje svaku prigodu da o njemu ružno govori, smatram da to baš i nije ljubazno, on je uvijek bio savršen prema njoj; ne volim ga više, možda je tako, ali nije na Riretti da mi to kaže; kada ona govori, sve se čini lako i jednostavno, voliš nekoga ili ga ne voliš više; ja nisam jednostavna. Prvo i prvo, imam svoje navike, a onda, ja ga uistinu volim, on je moj muž. Najradije bih je bila istukla, spopada me uvijek volja da je udarim, jer je debela. »To bi bio zločin.« Podigla je ruku, vidjela sam joj pazuh, uvijek više volim kada je goloruka. Pazuh, napola se otvara, kao usta, i Lulu vidje tamnu put, malko naboranu pod kovrčastom dlakom, nalik na vlasi: Pierre je naziva »punašna Minerva«, njoj se to nikako ne sviđa. Lulu se nasmiješi, jer se sjetila svoga malog brata Roberta, koji joj je jednoga dana, kada ju je našao u kombineu, rekao: »Zašto imaš te vlasi pod rukom?«, a ona mu je odgovorila:

»To je bolest nekakva.« Voljela je odijevati se pred svojim mlađim bratom, jer je uvijek nešto smiješno izmudrio, čovjek se pita gdje li samo pronalazi takve misli. Običavao je dirati sve njene predmete, brižno je slagao njenu odjeću, ruke su mu tako spretne, postat će velik krojač za dame. To je fin zanat, ja ću za njega crtati. Neobično je da neko dijete sanja o tome da postane damski krojač; da sam bila dječak, mislim da bih bila htjela biti putnik istraživač ili glumac, ali nikako krojač; ali on je oduvijek bio sanjalo, malo govori i misli svoje; ja sam htjela biti časna sestra da mogu skupljati milostinju po lijepim kućama. Osjećam da su mi oči otežale, zaspat ću. Pod prijevjesom moje bi lijepo lice bilo blijedo i otmjeno. Bila bih razgledala na stotine mračnih predsoblja. Ali služavka bi odmah upalila svjetla; a ja bih onda vidjela na konsolama obiteljske slike i umjetničke predmete od bronze. I vješalice. Uto bi ušla gospođa s malom bilježnicom i novčanicom od pedeset franaka; »Evo, časna sestro.« »Hvala, gospođo, bog neka vas blagoslovi. Do viđenja.« Ali ja ne bih bila prava časna sestra. U autobusu bih katkada namignula nekom tipu. On bi se najprije usplahirio, a onda bi me slijedio i dobacivao mi gluposti, a ja bih dozvala stražara da ga uhapsi. Sakupljen novac zadržala bih za sebe. Što bih kupila? *Protuotrova*. Glupost. Oči mi se sklapaju, smekšavaju se, kao da sam ih vodom natopila, volim to i osjećam se lagodno. Lijepa zelena tijara sa smaragdima, s plavim lavencima. Tijara se okreće i okreće, i odjednom je to strašna volujska glava, ali Lulu se nije bojala. »Na pomoć, ona je rekla, kantalske ptice. Stoj!« Duga crvena rijeka vijuga sasušenim poljima. Lulu je mislila na svoju mehaničku sataru, zatim na pomadu za kosu.

»To bi bio zločin!« Ona se trgne i uspravi, smućena, suhih očiju. Oni me muče, zar to ne vide? Znam da Rirette to čini u dobroj namjeri, ali ona, tako razborita prema drugima, trebalo bi da shvati kako moram razmisliti o tome. On mi je užagrenim očima rekao: »Doći ćeš! Doći ćeš k meni, u moj dom, hoću te samo za sebe.« Grozim se njegovih očiju, kada me gleda, kao da će me hipnotizirati, gnječio mi je nadlakticu; kada me onako gleda, uvijek mislim na dlaku na njegovim prsima. Doći ćeš, hoću te samo za sebe; kako netko može govoriti takve gluposti? Ta nisam pas.

Kada sam sjela, nasmiješila sam mu se, bila sam se svježe napudrala i podvukla crnilom oči, jer on to voli, ali on nije ništa opazio, on ne gleda moje lice, gledao mi je grudi, a ja sam poželjela da mi se sasuše na prsima, da se naljuti, iako mi baš i nisu bujne, sasvim su malene. Doći ćeš u moju vilu u Nici. Rekao mi je da je bijela, s mramornim stepeništem, da gleda prema moru, da ćemo cijeli dan biti goli, mora da je šaljivo onako gola uzlaziti stepenicama; natjerat ću ga da se penje preda mnom kako me ne bi gledao, inače neću moći uopće maknuti noge; zastala bih i iz sveg srca zaželjela da oslijepi; uostalom, neće se ništa izmijeniti, kada je on kraj mene, uvijek mi se čini da sam naga. Uhvatio me za ruke, pogled mu je bio zao, rekao mi je: »Uvukao sam ti se pod kožu!«, a ja sam se prestrašila

pa sam mu odgovorila: »Jesi.« Usrećit ću te, vozit ćemo se autom, brodom, otputovat ćemo u Italiju, dat ću ti sve što poželiš. Ali u njegovoj vili ima vrlo malo pokućstva, pa ćemo spavati na madracu na podu. On hoće da spavamo zagrljeni, i ja ću osjećati vonj njegova znoja; voljela bih njegova prsa, jer su široka, i koža mu je tamnoputa, samo da nije tako strašno dlakav; htjela bih da muškarci nemaju dlaka, a njegova je crna i meka kao mahovina, katkada je milujem, a katkad mi je odvratna, pa se odmičem što mogu dalje, ali on me brzo privuče k sebi. On će htjeti da mu spavam u naručju, zagrlit će me, i ja ću osjećati njegov vonj, a u mraku čut ćemo šum mora, i on je sposoban da me probudi usred noći, ako ga spopade volja da učini ono: nikad neću mirno zaspati, osim kada budem imala svoje stvari, jer će me onda ipak ostaviti na miru, samo, čini se da ima muškaraca koji to rade i u ono vrijeme, pa im je poslije toga trbuh krvav, a ta krv nije njihova, sigurno se i plahte uprljaju, odvratno je to, zašto moramo imati tijelo?

Lulu otvori oči, svjetlo s ulice obojilo je zavjese crveno i odrazilo se crveno u ogledalu; Lulu je voljela to crveno svjetlo, u sobi je bio naslonjač koji se ocrtavao kao kineska sjena prema prozoru. Na ručki naslonjača Henri je ostavio svoje hlače, naramenice su visjele u zraku. Valja da mu kupim petlje za naramenice. Oh, neću, neću da otputujem. Ljubit će me i grliti cijeli dan, bit ću *njegova*, uživat će u meni, gledati me neprestano; mislit će »Volim to, dirao sam je ovdje i ondje, i mogu opet, kada mi se god svidi.« Port-Royal. Lulu mlatne nekoliko puta nogom pod pokrivačima. Mrzila je Pierra kada se sjećala što se dogodilo u Port-Royalu. Bila je iza živice, mislila je da je ostao u autu i da ispituje kartu, i iznenada ga je opazila, došuljao se tiho iza nje i gledao ju je. Lulu tresne nogom Henrija; probudit će se, ovaj ovdje. Ali Henri promrmlja »Hmff« i ne probudi se. Htjela bih upoznati nekog lijepog mladića, nevinog kao djevojčica, i ne bismo se dirali, šetali bismo se uz more i držali se za ruku, a noću bismo spavali jedno do drugoga na bračnoj postelji, kao brat i sestra, i razgovarali se do jutra. Pa i s Rirettom bih voljela živjeti. Ugodno je biti sa ženama; njena su ramena obla i glatka; bila sam jako nesretna kada se zaljubila u Fresnela; žalostila sam se na pomisao da je on miluje, da rukom lagano prelazi po njenim ramenima i bokovima, i da ona uzdiše. Voljela bih znati kakvo joj je lice kada leži ovako ispružena, naga, ispod nekog muškarca, i osjeća ruke koje milujući dodiruju njenu put. Ja je ne bih dotakla za sve zlato ovoga svijeta, ne bih znala što da počnem s njom, sve kada bi ona i htjela, sve kada bi mi rekla »Hoću«, ne bih znala, ali da sam nevidljiva, htjela bih biti prisutna dok netko s njom ono radi i gledati joj lice (začudila bih se da i onda izgleda kao Minerva), i milovati nježno rukom njena razmaknuta, ružičasta koljena i čuti je kako stenje. Lulu se osmjehne suha grla; što svašta čovjeku katkada ne pada na um. Jedanput je izmislila da Pierre siluje Rirettu.. A ja sam mu pomagala, držala je u naručju. Jučer. Obrazi su joj bili zažareni, sjedile smo na njenu divanu, jedna uz drugu, noge su joj bile stisnute, ali ništa nismo govorile, nikada nećemo ništa

reći. Henri počne hrkati, a Lulu zazviždi. Ovdje sam i ne mogu spavati, ljutim se, a on hrče, glupan. Kada bi me zagrlio, molio me, rekao mi: »Ti si samo moja, Lulu, ljubim te, ne odlazi!«, žrtvovala bih se za njega, ostala bih, da, ostala bih s njim, cijeli svoj život, samo da njemu ugodim.

II

Rirette sjedne na terasu kavane *Dóme* i naruči porto. Osjećala je umor, srdila se na Lulu:

»... a ovaj im porto vonja po čepu, baš Lulu briga za to, ona pije kavu prije objeda ili večere; ovdje piju kavu cijeli bogovetni dan, ili bijelu kavu, jer nemaju para, sigurno se srde na to, ja ne bih mogla otrpjeti, tresnula bih sve u lice takvim mušterijama, baš mari takva čeljad za pristojno ponašanje. Naprosto ne razumijem zašto uvijek ugovara sa mnom sastanak na Montparnassu, napokon u blizini njene kuće su i *Café de la Paix* ili *Pam-Pam*, a meni bi bilo zgodnije s obzirom na posao; ne mogu reći koliko me rastužuje gledati ove njuške, tek što imam trenutak slobodna vremena, moram doći ovamo, na terasi je još kako-tako, ali unutra smrdi po nečistu rublju, ne volim ja propalice. A i na terasi se ne osjećam voljko, jer ipak pazim na čistoću i na svoju vanjštinu, prolaznici se sigurno čude što me vide s ovom čeljadi ovdje, oni se uopće ne briju, a žene, tko zna na što su nalik. Sigurno prolaznici misle: »Što ona žena radi ondje?« Znam, kadgod ljeti dolaze prilično bogate Amerikanke, nego, čini se da sada svraćaju u Englesku, nije čudo, ova vlada ovdje nije im po ćudi, zato slabo idu luksusni predmeti. Lanjske sam godine dvostruko prodala u ovo doba, da mi je znati što rade druge. Ta ja sam najbolja prodavačica. tako mi bar reče gospođa Dubech, žao mi je male Yonnel, ona ne zna prodavati, sigurno nije ovoga mjeseca zaradila ni pare više od osnovne plaće; kada si cijeli cjelcati dan na nogama, htio bi se malo rastresti u nekom udobnom kutiću, gdje ima malo raskoši, pa i umjetnosti, a osoblje otmjeno i vješto, pa da sklopim oči i ne mislim ništa, da je uz to još malo prigušene muzike, ne bi bilo tako strašno skupo otići ovda-onda u dancing Des Ambassadeurs; nego, ovdje su konobari bezobrazni, vidi se da ovamo dolazi sirotinja, izuzev onog malog smeđokosog koji me dvori, baš je zgodan; sve mi se čini da se mojoj Lulu sviđa među ovim tipovima ovdje, sigurno bi se bojala ući u neku elegantniju kavanu, na kraju krajeva, nije ona tako sigurna u sebe, zbunjuje se čim se neki muškarac uljudno ponaša, eto, Louis joj se nije sviđao; neka joj bude, ovdje se valjda osjeća dobro, ima i takvih koji nemaju ovratnika, vidi se na njima da su siromasi, s onim lulama u zubima bacaju ti takve poglede, a i ne pretvaraju se, očito nemaju novaca da plate žensku, toga barem u ovom kvartu ima na pretek, gotovo da ti se gadi; čini se da će te

požderati očima, a vjerojatno nisu sposobni da ti malo ljubaznije kažu kako bi te htjeli, i udese tako da ti bude drago.«

Konobar se približi.

– Porto, kao obično, gospođice?

– Molim.

On priklopi ljubazno:

– Krasno vrijeme!

– Načekali smo se – odvrati Rirette.

– Istina je, činilo se da zimi nema kraja.

Dok je odlazio, Rirette ga je slijedila pogledom. »Baš mi se sviđa ovaj momak«, pomisli ona, »uljudan je, i nije familijaran, ali zna uvijek naći ljubaznu riječ i biti posebno pažljiv prema meni.«

Neki mršav i pognut mladić gledao ju je uporno; Rirette slegne ramenima i okrene mu leđa: »Ako hoćeš očijukati s nekom ženskom, presvuci barem rublje.« Tako bih mu odgovorila da mi što kaže. Voljela bih znati zašto ona neće da ode. Neće da ožalosti Henrija, krasno, bogamu: mislim da žena ipak nema pravo upropastiti sebe zbog impotentna čovjeka. Rirette je iz dna duše mrzila takve ljude, bili su joj fizički odvratni. »Lulu mora otputovati«, odluči ona, »radi se o njenoj sreći, reći ću joj da se čovjek ne smije igrati sa svojom srećom.« Ne, neću joj reći ništa, svršeno je, rekla sam joj već sto puta, ne možeš graditi nečiju sreću ako to onaj neće. Rirette osjeti u glavi prazninu, bila je umorna, promatrala je porto u svojoj čaši, ljepiv kao rastopljeni karamel, i neki je glas ponavljao u njoj: »Sreća, sreća«, a ta je riječ bila lijepa i ozbiljna, ganutljiva; da ju je netko pitao za mišljenje na konkursu *Paris-Soira*, bila bi rekla da je to najljepša riječ. Je li se tko sjetio te riječi? Rekli su: snaga, hrabrost, naravno, to je mišljenje muškaraca, žena bi mislila drugačije. Samo bi se žena mogla sjetiti ove riječi, valjalo je ustanoviti dvije nagrade, jednu za muškarce, i najljepša bi riječ bila Čast; druga za žene, i ja bih bila dobila, bila bih rekla Sreća; Čast i Sreća, zgodno! Reći ću joj: »Lulu, nemate pravo da promašite svoju sreću. Svoju sreću, Lulu, svoju sreću.« Prema mome mišljenju, Pierre je sasvim pristao, u prvom redu pravi muškarac, a i pametan je, to svakako ne škodi, zatim ima para, bit će pažljiv prema njoj. To je čovjek koji zna izgladiti sve one male neprilike što snalaze čovjeka u životu, to je ugodno za ženu; jako volim kada netko zna zapovijedati, on zna kako treba razgovarati s konobarom, kako s natkonobarom; svi ga slušaju, to ja nazivam imati samopouzdanja. Baš to možda najviše nedostaje Henriju. A onda, valja misliti i na zdravlje, otac joj nije bio zdrav, dobro bi učinila da malo više pripazi na sebe, lijepo je to biti tanak i proziran, ne biti nikada ni gladan ni pospan, spavati četiri sata noću, a cijeli bogovetni dan trčati po Parizu i nuditi nacrte za tkanine. Ali to

je lakoumno, trebalo bi da živi razborito, da jede pomalo, neka bude, ali češće i u određeno vrijeme. Bit će prekasno kada je za deset godina odvedu u bolnicu.

Ona pogleda zaprepašteno sat na raskrsnici Montparnassa. Kazaljke su pokazivale jedanaest i dvadeset minuta. »Ne razumijem kakve je to čudne ćudi Lulu, nikada nisam saznala sviđaju li joj se muškarci ili su joj odvratni; ipak, s Pierrom bi morala biti zadovoljna, svakako je malo drukčije nego s onim njenim lanjskim klipanom Rabutom, Rebutom,[1] kako sam ga je zvala.« Razveselila se sjetivši se toga, ali se uzdrža od osmijeha jer ju je onaj mršavi mladić neprestano promatrao, uhvatila je njegov pogled kada je načas okrenula glavu. Rabutovo je lice bilo osuto sujedicama, a Lulu se zabavljala istiskujući mu ih noktom. »Odvratno je to, ali nije on za to kriv, Lulu ne zna što je naočit muškarac, ja obožavam njegovane muškarce, sviđa mi se lijepa odjeća, njihove košulje, cipele, lijepe blistave kravate, to je grubo, ako hoćete, ali je slatko, snažno, snaga koja privlači kao vonj engleskog duhana i kolonjske vode, i njihova koža kada su dobro obrijani, to nije... to nije kao koža u žena, rekla bih kao kordovska koža, njihove snažne ruke grle, naslanjaš glavu na njihove grudi, osjećaš sladak i snažan miris njegovana muškarca, oni ti šapću mile riječi, imaju lijepu odjeću, lijepe čvrste cipele od kravlje kože, oni ti šapću: »Draga, draga moja«, a ti osjećaš, kako gubiš snagu; Rirette se sjeti Louisa, koji ju je napustio prošle godine, i srce joj se stisne: Muškarac koji voli sebe, koji se ponaša na svoj posebni način, na prstu mu pečatnjak, u džepu zlatna kutija za cigarete, i ima tako kojekakve hirove... ali, takvi, ej, što znaju biti mrcine, katkad gore od žena. Najbolji bi bio tako neki četrdesetogodišnjak, koji se još dobro drži i njeguje, prosjed na sljepoočicama; glatko začešljane kose, uspravan, suh, širokih ramena, sportske vanjštine, ali koji poznaje život i koji bi bio dobar jer je i sam patio. Lulu je još pravo derište, njena je sreća što ima takvu prijateljicu, jer Pierre se počinje zamarati, i mnoga bi iskoristila priliku, a ja mu neprestano govorim neka se strpi, a kada se prema meni raznježi, pravim se da ne opažam, i počnem govoriti o njoj i uvijek nađem neku zgodnu riječ da istaknem njenu vrijednost, ali ona ne zaslužuje sreću koja joj se pruža, nije ni svjesna toga, željela bih joj da vidi malo kako je živjeti sama, kao ja, otkada me Louis napustio, vidjela bi kako je to kada se vraćaš navečer sama u svoju sobu, pošto si cijeli dan dirinčila, i nađeš sobu pustu, i umireš od puste želje da položiš glavu na nečije rame. Da mi je znati gdje čovjek nalazi hrabrosti da ujutro ustane i vrati se na posao, bude privlačan i vedar i još hrabri druge kada bi sam radije umro nego nastavio takav život.

Sat odbi pola. Riretti se u glavi namatale i odmatale misli o sreći, o plavoj ptici sreće, o buntovnoj ptici ljubavi. Trgne se: »Lulu je zakasnila trideset minuta. To je za nju normalno. Nikada ona neće ostaviti svoga muža, slaba je u nje volja.

---

[1] Izrod

Na kraju, ona zapravo zbog pitanja časti ostaje s Henrijem: vara ga, ali dok je nazivaju »gospođo«, ona misli da to nije važno. Ogovara ga na sva usta, ali da joj to što je rekla sutradan ponoviš, podivljala bi, i krv bi joj udarila u lice. Učinila sam sve što sam mogla, rekla sam što sam joj imala reći, to gore po nju.«

Taksi zastane pred kavanom *Dóme*, iz njega iziđe Lulu. Vukla je težak kovčeg, a lice joj bijaše nekako svečano.

– Ostavila sam Henrija – poviče izdaleka. Ona se približi sagnuta od težine svoga kovčega. Smiješila se.

– Lulu? – Rirette će ganuta. – Ne mislite time reći?

– Jest – pritvrdi Lulu – svršeno je, ostavila sam ga.

Rirette još nije pravo vjerovala.

– On zna? Rekli ste mu?

Luluine oči potamne prijeteći.

– I te kako! – odgovori ona.

– U dobar čas, mala moja Lulu.

Rirette nije bila načistu, ali je u svakom slučaju pretpostavljala da je nužno ohrabriti prijateljicu.

– Dobro ste uradili – reče joj – bili ste hrabri.

Poželjela je da nadoda: vidite da i nije bilo tako teško. Ali se uzdrža. Lulu se prepusti njenu divljenju: obrazi su joj bili rumeni, a oči blistave. Sjedne i položi kovčeg pokraj sebe. Imala je ogrtač od sive vunene tkanine s kožnim pojasom i žuti pulover s visokim ovratnikom. Bila je gologlava. Rirette nije voljela da Lulu šeće naokolo gologlava: ona odmah osjeti u sebi čudnu mješavinu negodovanja i zadovoljstva; Lulu je u njoj uvijek izazivala takva osjećanja. »Baš tu životnu snagu volim u njoj«, zaključi Rirette.

– Ukratko – ubaci Lulu – rekla sam mu što mi je na srcu. Skamenio se.

– Ne mogu doći k sebi od čuda – priklopi Rirette. – Što vas je spopalo, mala moja Lulu? Otkud vam ta srčanost? Još sinoć bih bila glavu dala da ga nećete ostaviti.

– Povod je moj brat. Dopuštam da se prema meni drži superiorno, ali ne mogu trpjeti da se češe o moju obitelj.

– Pričajte kako se to odigralo?

– Gdje je konobar? – upita Lulu, vrpoljeći se na stolcu. – U ovoj kavani nikada ne možeš dozvati konobara. Onaj smeđi nas poslužuje?

– Da – odgovori Rirette. – Znate li da sam ga osvojila?

– Tako? Onda se čuvajte gospođe iz toilette, s njom je kuhan i pečen. Udvara joj, ali mislim da je to samo izlika da može promatrati gospođe kada ulaze tamo;

pošto iziđu, gleda ih ravno u oči kako bi se zacrvenjele. Dopustite, ostavit ću vas načas, valja da siđem telefonirati Pierru; alaj će taj zinuti. Ako vidite konobara, naručite za me bijelu kavu; vratit ću se začas i sve vam ispripovijedati.

Ona ustane, pođe nekoliko koraka i vrati se Riretti.

– Tako sam sretna, Rirette moja!

– Draga moja Lulu – odvrati Rirette stišćući joj ruku.

Lulu se otrgne i lakim korakom prijeđe terasu. Dok se udaljivala, Rirette ju je promatrala. »Nikada ne bih povjerovala da će biti sposobna učiniti ovo. Kako je samo vesela«, pomisli ona s negodovanjem, »ostaviti muža na cjedilu, to joj polazi za rukom. Da me je poslušala, bilo bi to odavno gotovo. Svakako, to je moja zasluga, na kraju krajeva, prilično je pod mojim utjecajem.«

Lulu se vrati za nekoliko trenutaka.

– Pierre se nije mogao snaći od čuda – reče joj. – Htio je da mu ispričam pojedinosti, ali pričat ću mu malo kasnije, objedovat ću s njim. Kaže da bismo vjerojatno mogli otputovati sutra navečer.

– Kako sam sretna, Lulu – pripomenu Rirette. – Ispripovijedajte mi brzo. Jeste li se noćas odlučili?

– Zapravo, ja nisam ništa odlučila – odgovori Lulu skromno – sve se odlučilo samo od sebe – ona nervozno lupne po stolu: – Konobar! Oh, što me gnjavi ovaj čovjek, htjela bih kavu.

Rirette se sablažnjivala, u ovako teškim okolnostima ja na njenu mjestu ne bih gubila vrijeme uzrujavajući se zbog kave. Lulu je doista dražesna, ali nevjerojatno kako je površna, kao ptica.

Lulu prasne u smijeh:

– Da ste vidjeli Henrijevo lice'

– Što li će vam majka reći – pripomenu Rirette ozbiljno.

– Moja majka? Bit će oduševljena – odvrati Lulu uvjereno. – Bio je neuljudan prema njoj, znate, imala ga je uvrh glave. Vječno ju je prekoravao da me slabo odgojila, da sam ovakva, da sam onakva, da se odmah vidi kako mi je odgoj kramarski. Znate, učinila sam to donekle i zbog nje.

– Ali što se zapravo desilo?

– Eto, ćušnuo je Roberta.

– Dakle, Robert je došao k vama?

– Jest, svratio je jutros, jer mama hoće da ga dade na zanat Gompezu. Mislim da sam govorila o tome. Dakle, svratio je k nama, baš dok smo bili za doručkom, i Henri ga je ćušnuo.

– Ali zašto? – upita Rirette malko razdraženo. Nije podnosila njen način pripovijedanja.

– Nešto su se posvađali – nastavi Lulu neodređeno – a mali se nije dao. Suprotstavio mu se. »Stara mrcino«, dobacio mu je u brk. Naravno, jer mu je Henri rekao da je neodgojen, drugo i ne zna da kaže; grcala sam od smijeha. Tada je Henri ustao, doručkovali smo u njegovoj radnoj sobi, i prilijepio mu šamar; bila bih ga najradije ubila.

– Onda ste otišli?

– Otišla? – upita Lulu začuđeno. – Kamo?

– Mislila sam da ste ga u onom času napustili. Slušajte me, Lulu, kazujte mi po redu, jer inače ne razumijem ni slova. Recite mi – nastavi ona sumnjičavo – ostavili ste ga, doista ste ga ostavili?

– Ta jesam, već vam cijeli sat to objašnjavam.

– U redu. Onda, Henri je ćušnuo Roberta. A zatim?

– Zatim – prihvati Lulu – zatvorila sam ga na balkonu, da crkneš od smijeha! Bio je još u pidžami, lupao je po oknu, ali se nije usudio razbiti stakla, jer je škrt kao vrag, Ja bih na njegovu mjestu sve porazbijala, makar raskrvarila ruke. A onda su upali Texierovi. Tada mi se on počeo smješkati kroz stakla, da im pokaže kako je sve to samo šala.

Uto prođe konobar. Lulu ga zgrabi za rukav:

– Evo vas napokon! Bi li vam bilo jako teško donijeti mi bijelu kavu?

Riretti je bilo neugodno, pa se saučesnički nasmiješila konobaru, ali on osta tmuran i pokloni se uvrijeđeno, ali s poštovanjem. Rirette se malko srdila na Lulu: ona nikada nije znala naći pravu mjeru prema nižima od sebe, sad je bila previše familijama, sad previše zahtjevna i suha.

Lulu se stane smijati.

– Smijem se jer mi se čini da još sad gledam Henrija u pidžami na balkonu; tresao se od studeni. Znate li kako sam ga zatvorila? Bio je u dnu sobe, Robert je plakao, a on mu je držao prodike. Otvorila sam vrata balkona i rekla: »Pogledaj, Henri! Taksi je pregazio cvjećaricu.« Došao je k meni, draga mu je cvjećarica jer mu je rekla da je Švicarka, a on misli da je zaljubljena u njega. »Gdje je? Gdje je?« pitao je. A ja sam se spretno povukla, ušla u sobu, zalupila vrata i povikala mu kroz okna: »Tako, sada ćeš naučiti da ne budeš surov prema mom bratu.« Ostavila sam ga na balkonu više od sata. On nas je gledao kolutajući očima, sav zelen od jada. Plazila sam mu jezik i davala bombone Robertu; nakon toga donijela sam svoju odjeću i odijevala se pred Robertom, jer znam da Henri to ne trpi; Robert me ljubio u nadlakticu i vrat, kao da je odrastao, tako je dražestan, ponašali smo se kao da Henrija i nema ondje. U tome poslu zaboravila sam i da se umijem.

– A on cijelo vrijeme za vratima; baš je smiješno – priklopi Rirette praskajući od smijeha.

Lulu se prestane smijati.

– Bojim se da se nije prehladio – reče ona ozbiljno – u srdžbi čovjek ne razmišlja mnogo. – Zatim nastavi veselo: – Prijetio nam se šakom i neprestano nešto govorio, nisam razumjela ni polovinu. Onda je Robert otišao i u to su Texierovi pozvonili, a ja sam im otvorila. Kada ih je on ugledao, naklonio se nekoliko puta i sav se rastopio u smiješku: »Gledajte mog muža, moga najdražeg, ne čini li vam se kao riba u akvariju?« Texierovi su ga iz sobe pozdravljali, bili su malko zapanjeni, ali oni se znaju ponašati.

– Kao da ih vidim – upadne Rirette smijući se. – Ha-ha! Vaš muž na balkonu, a oni u sobi! Ona ponovi nekoliko puta. »Vaš muž na balkonu, a Texierovi u sobi...« Pokušavala je naći šaljive i slikovite riječi da opiše prizor, mislila je, naime, da Lulu nema smisla za humor. Ali riječi nije nalazila.

– Otvorila sam vrata – nastavi Lulu – i Henri uđe. Poljubio me pred Texierovima i nazvao me vragolankom. »Ova vragolanka, rekao je, htjela se našaliti sa mnom.« A ja sam se smiješila, i Texierovi su se uljudno smiješili, i svi smo se smiješili. Ali kada su oni otišli, tresnuo me šakom po uhu. A ja sam zgrabila četku i dohvatila ga po njuški: rasjekla sam mu obje usne.

– Sirota Lulu – požali je Rirette raznježeno.

Ali Lulu odmahne rukom na njeno sažaljenje. Uspravila se i borbeno zatresla svojim smeđim kovrčama, a oči su joj sijevale.

– Tada smo se objasnili: oprala sam mu usne ubrusom, rekla mu da mi je svega dosta, da ga ne volim više i da odlazim. On se rasplakao i rekao mi da će se ubiti. Ali, to više ne pali: sjećate li se, Rirette, lanjske godine, kada su počele one pripovijesti s Rajnskim područjem, pjevao mi je svakoga dana: »Bit će rata, Lulu. Otići ću i poginuti, a ti ćeš me žaliti. Kajat ćeš se za sve muke koje si mi zadala.« »Hajte-hajde, odgovarala sam, ti si nemoćan, proglasit će te nesposobnim.« Ipak sam ga umirila jer je govorio da će me zaključati u svoju radnu sobu, a ja sam se zaklela da neću otputovati još za mjesec dana. Onda je sjeo za svoj pisaći stol, oči su mu bile crvene, a na usni prilijepljen komadić flastera, lijep baš nije bio. Pospremila sam stan, stavila na vatru lonac s lećom i spremila kovčeg. Ostavila sam cedulju na kuhinjskom stolu.

– A što ste mu napisali?

– Evo što – odgovori Lulu ponosno: »Leća je na vatri, posluži se sam i utrni plin. U frižideru ima šunke. Meni je svega uvrh glave, dižem sidro, zbogom.«

Obje se nasmiju, a prolaznici su se okretali. Rirette pomisli da im pružaju divan prizor, i zažali da ne sjede na terasi kavane *Viel* ili *Café* de *la Paix*. Kada su

se do sita nasmijale, smire se, i Rirette opazi da nemaju više što jedna drugoj kazati. Bila je malko razočarana.

– Valja da odem – reče Lulu ustajući; – sastat ću se s Pierrom u podne. Što da učinim s kovčegom?

– Ostavite ga meni – odgovori Rirette – predat ću ga gospođi iz toilette. Kada ćemo se opet vidjeti?

– Doći ću po vas u dva sata, otići ćemo u kupovinu. Nisam uzela ni polovinu svojih stvari. Morat će mi Pierre dati novaca.

Lulu ode, a Rirette pozove konobara. Osjećala se ozbiljna i tužna za oboje. Konobar dotrči. Rirette je već opazila da se on uvijek žuri kada ga ona pozove.

– Pet franaka – reče on. I doda malko suho: – Bile ste doista vesele. Ozdo se čuo vaš smijeh.

Lulu ga je uvrijedila, pomisli Rirette srdito. I reče mu crveneći se:

– Moja je prijateljica malko nervozna jutros.

–Ona je šarmantna – konobar se zanosio. – Hvala vam, gospođice.

On spremi u džep šest franaka i ode. Rirette je bila malko iznenađena, ali odbije podne, i ona pomisli kako će Henri doći kući i naći cedulju: razblažila se na tu pomisao.

– Htjela bih da otpremite sve ovo najkasnije do sutra navečer u Hôtel du *Théâtre*, ulica Vandomme – reče Lulu blagajnici tonom velike dame. Tada se okrene Riretti.

– Gotovo je, Rirette, dižimo sidro.

– Na koje ime?

– Gospođa Lucienne Crispin.

Lulu prebaci ogrtač preko ruke i potrči; u trku siđe niz stepenište magazina Samaritaine. Rirette, koja ju je slijedila, nekoliko je puta gotovo pala, jer nije pazila na svoje noge; gledala je samo modro-žutu sitnu siluetu kako pleše pred njom! »Ipak je istina da joj je tijelo bestidno...« Kad bi god Rirette ugledala Lulu s leđa ili profila, iznenadila bi je bestidnost njenih oblika, ali nije znala sebi objasniti zašto; bio je to samo dojam. »Ona je gipka i tanka, ali u njoj je bez sumnje nešto nečedno, odjeća je na njoj uvijek usko pripijena uz tijelo, eto, otuda to. Kaže da se srami svoje stražnjice, a oblači suknje prilijepljene uz guzove. Istina, stražnjica joj je mala, priznajem, manja od moje, ali zato uočljivija, tako okrugla pod uskim bokovima, dobro ispunjava suknju, kao da su je utrpali u nju; a uz to izvija njome u hodu.«

Lulu se okrene, i one se osmjehnu jedna drugoj. Rirette je mislila na nečedno tijelo svoje prijateljice s mješavinom prijekora i čežnje; male prkosne grudi,

glatka, zlaćana koža, pri dodiru čvrsta i elastična kao guma, duga bedra, drsko tijelo dugih udova: »Kao tijelo crnkinje«, pomisli Rirette, »kao crnkinja koja pleše rumbu.« Pred vratima na okretaljku ugleda Rirette u ogledalu sliku svojih oblih oblika: »Moj je lik više sportski«, pomisli ona uhvativši Lulu pod mišku, »u odjeći je efektnija od mene, ali naga sam sigurno ja ljepša od nje.«

Nekoliko su trenutaka šutjele, zatim Lulu reče:

– Pierre je bio sjajan, a i vi, Rirette; veoma sam vam zahvalna i vama i njemu.

Rekla je to nekako usiljeno, ali Rirette se na to nije osvrtala: Lulu nije nikada znala dolično zahvaliti; bila je previše plaha.

– Glupo je to – spomene iznebuha Lulu – moram kupiti prslučić.

– Ovdje? – upita Rirette. Upravo su prolazile mimo dućana s rubljem.

– Ne. Ali sjetila sam se jer sam ih vidjela u izlogu. Prslučiće obično kupujem kod Fischera.

– Na Bulvaru Montparnasse? – začudi se Rirette. – Poslušajte me, Lulu – nastavi ona ozbiljno – bilo bi bolje ne lutati previše Montparnassom, osobito u ovo vrijeme: naletjet ćemo na Henrija, a to bi bilo strašno neugodno.

– Na Henrija? – obrecne se Lulu, slijegajući ramenima. – Zašto bismo ga srele?

Negodovanje zalije rumenilom Rirettine obraze i sljepoočice.

– Uvijek ste isti, draga Lulu, kada vam se nešto ne sviđa, naprosto ne priznajete to. Zato što hoćete ići Fischeru, tvrdite da Henri ne prolazi Bulvarom Montparnasse. A tačno znate da prolazi svakoga dana u šest sati, put ga vodi onuda. Vi ste mi sami to kazivali; ide uz Ulicu de Rennes i hvata autobus AE na uglu Bulvara Raspail.

– Prvo i prvo, sada je tek pet sati – priklopi Lulu – a onda, možda i nije bio u uredu: kada je pročitao ono što sam mu pisala, sigurno se prestrašio.

– Nego, Lulu – iznenada će Rirette – ima još jedan Fischer, dobro znate, blizu Opere, u Ulici du Quatre-Septembre.

– Da – odvrati Lulu mlitavo – ali trebat će ipak da odemo tamo.

– Ah, draga moja Lulu! Trebat će da odemo tamo! Ali ovaj Fischer je ovdje na tri koraka od nas, mnogo bliže nego raskršće Montparnasse.

– Ali meni se ne sviđa njihovo rublje.

Rirette pomisli razveseljena da svi Fischeri prodaju posve iste stvari. Ali Lulu je bila katkada neshvatljivo tvrdoglava: Henri je, nema sumnje, bio osoba koju je najmanje od svih željela sresti u ovom času, a čovjek bi pomislio kao da se baš trudi da naleti na njega.

– Pa dobro – pristane ona popustljivo – pođimo na Montparnasse; uostalom, Henri je tako krupan da ćemo ga opaziti prije nego on nas ugleda.

– Pa što onda? na to će Lulu. – Ako ga sretnemo, srest ćemo, i nikome ništa. Valjda nas neće pojesti.

Lulu je silom htjela otići do Montparnassa pješke, rekla je da joj je potrebno malo zraka. Pošle su Ulicom de Siene, zatim Ulicom de l'Odéon i Ulicom de Vaugirard. Rirette je usput hvalila Pierra i objašnjavala joj kako se savršeno ponio u ovoj prilici.

– Oh, kako volim Pariz – reče Lulu – kako ću žaliti za njim!

– Šutite, molim vas, Lulu. Kada samo pomislim da imate prilike otputovati u Nicu, a žalite za Parizom.

Lulu ne odgovori; tužno se ogledala desno i lijevo, kao da traži nekoga.

Kada su izišle iz Fischerova dućana, upravo je odbijalo šest sati. Rirette uhvati Lulu za lakat i htjede je što brže odvući. Ali Lulu zastane kod cvjećarnice Baumann.

– Pogledajte ove azaleje, Rirette, kada bih imala lijep salon, pometala bih ih kamo god bih mogla.

– Ne volim cvijeće u loncu – odvrati Rirette.

Bila je ogorčena. Ogleda se natrag prema Ulici de Rennes i, naravno, začas ugleda glupav i visok Henrijev lik. Bio je gologlav, u sportskom kaputu od smeđeg tweeda. Rirette je mrzila smeđu boju.

– Eno ga, Lulu, eno ga – upozori je ona naglo.

– Gdje? – upita Lulu. – Gdje je?

Nije bila nimalo mirnija od Rirette.

– Iza nas na suprotnom pločniku. Požurimo ravno i nemojte se okretati.

Lulu se ipak okrene.

– Vidim ga – reče.

Rirette je pokuša odvući, ali Lulu se ukoči i zagleda u Henrija. Napokon pripomene:

– Mislim da nas je vidio.

Činilo se da je uplašena; poslušno dopusti Riretti da je odvuče.

– A sada se, za ljubav božju, Lulu, nemojte više okretati – upozori je Rirette malko zadahtano. – Skrenut ćemo u prvu ulicu desno, to je Ulica Delambre.

Koračale su žurno, sudarajući se s prolaznicima. Časkom je Lulu puštala da je Rirette vuče, a onda je ona vukla Rirettu. Ali ne stigoše ni do ugla Ulice Delambre kada Rirette ugleda visoku smeđu sjenu za petama svoje prijateljice, i

odmah shvati da je Henri, pa zadršće od srdžbe. Luluine zjene bijahu spuštene, a izraz lica tvrdoglav i licemjeran. »Kaje se za svoju lakoumnost, ali prekasno, to gore za nju.«

Požure korak. Henri ih je šutke slijedio. Prijeđoše ulicu Delambre i nastaviše u smjeru Observatoira. Rirette je čula glasno Henrijevo disanje i škripanje Henrijevih cipela; jednolično i pravilno hroptanje pratilo je njihov hod (dah mu je uvijek bio težak, ali nikada tako; vjerojatno je trčao da ih dostigne, a možda je bio i uzbuđen).

»Treba da se držimo kao da ga nema«, mislila je Rirette, »kao da ga nismo opazile.« Ali nije se mogla uzdržati a da ga iskosice ne promatra. Bio je blijed kao krpa i gledao u tlo, pa se činilo da su mu oči zatvorene. Nalik je na mjesečara, pomisli Rirette gotovo užasavajući se. Henrijeve su usne drhtale, a na gornjoj usni napola odlijepljena krpica ružičastog flastera također stane podrhtavati. I njegov dah; neprestano taj jednolični i hrapavi dah; sada se završavao nekim tankim nosnim zvukom. Rirette se osjećala nelagodno, nije se bojala Henrija, ali bolest i strast uvijek su je nekako plašili. Začas Henri mirno pruži ruku i ne gledajući uhvati Lulu za mišicu. Lulu iskrivi usta, kao da će zaplakati, i otrgne se dršćući.

– Uh! – odahne Henri.

Rirettu spopade luda želja da se zaustavi, probadalo ju je u slabinama, a uši su joj šumjele, Lulu je gotovo trčala; bila je nalik na mjesečara. Rirette je imala dojam da će oboje, ako ona ispusti Luluin lakat i zaustavi se, nastaviti trčanje jedno uz drugoga zatvorenih očiju, šutljivi, mrtvački blijedi.

Tada Henri progovori. Glas mu bijaše čudno hrapav.

– Vrati se kući sa mnom.

Lulu ne odgovori. Henri nastavi istim hrapavim i bezvučnim glasom.

– Ti si moja žena. Vrati se sa mnom kući.

– Vidite jasno da se ona ne želi vratiti – istisne Rirette kroz zube. – Pustite je na miru.

Činilo se da je ne čuje. Ponavljao je: – Ja sam tvoj muž, hoću da se vratiš sa mnom kući.

– Molim vas da je pustite na miru – Rirette će oštro – ništa nećete postići time što nas gnjavite, dajte nam mira.

On okrene prema Riretti začuđeno lice:

– To je moja žena, hoću da se vrati sa mnom kući. Uhvatio ju je za lakat, i ovaj put se Lulu ne otrže:

– Otiđite – reče mu Rirette.

– Neću otići, slijedit ću je kamo god pošla, hoću da se vrati sa mnom.

Govorio je s naporom. Iznenada isceri zube i poviče na sav glas:

– Ti si moja!

Prolaznici se okrenu smijući se. Henri je drmao Luluinom rukom i iskrenutih usana mumljao kao životinja. Na sreću naiđe prazan taksi. Rirette mahne rukom da se zaustavi. I Henri zastane. Lulu htjede proslijediti, ali oni je čvrsto zgrabe za ruke svaki sa svoje strane.

– Valjalo bi da shvatite – reče mu Rirette vukući Lulu prema sredini ulice – da je silom nikada nećete odvesti.

– Pustite je, pustite moju ženu – odvrati Henri vukući protivnim smjerom. Lulu se držala mlitavo, kao paket rublja.

– Hoćete li ući ili nećete? – poviče šofer s nestrpljenjem.

Rirette pusti lakat svoje prijateljice, i tuča udaraca zapljušti po Henrijevim rukama. No on kao da ih nije osjećao. Začas on ispusti Luluinu ruku i glupo se zagleda u Rirettu. Rirette pogleda njega. Jedva se mogla sabrati, tako ju je obuzela neka mučnina. Nekoliko trenutaka ostadoše tako oči u oči; oboje je dahtalo. Tada se Rirette pribra, obuhvati Lulu oko struka i odvuče je do auta.

– Kamo? – upita šofer.

Henri dođe za njima i htjede i on ući u kola. Rirette ga odgurne svom snagom i zalupi vratima.

– Vozite, vozite brzo! – naredi ona šoferu. – Reći ćemo vam adresu kasnije.

Taksi krene, a Rirette se svali na sjedalo.

»Kako je sve to bilo glupo«, pomisli ona.

Mrzila je Lulu.

– Kamo da vas odvedem, mala moja Lulu? – upita je nježno.

Lulu ne odgovori. Rirette je zagrli i pokuša je nagovoriti:

– Treba da mi kažete. Hoćete li da vas odvedem Pierru?

Kretnju Luluinu Rirette shvati potvrdno. Nagne se naprijed i reče:

– Ulica de Messine 11.

Kada se Rirette okrenula, Lulu je gledala nekako čudno.

– Što je on... zausti Rirette.

– Mrzim vas – zaurla Lulu – mrzim Pierra, mrzim Henrija. Što vi hoćete od mene? Mučite me samo.

Naglo se prekine, a oči joj se zamute.

– Plačite – reče joj Rirette mirno i dostojanstveno – plačite, suze će vas umiriti.

Lulu se svine i zajeca. Rirette je zagrli i privuče k sebi. Od vremena do vremena pomilovala ju je po kosi. Ali u njoj je bila hladnoća i prezir. Kada se zaustaviše, Lulu je bila mirna. Obriše oči i napudra se.

– Oprostite mi – reče ljubazno – to su živci. Nisam mogla podnijeti da ga vidim onakva, bilo mi je žao.

– Činio mi se orangutan – pripomenu Rirette razvedrena.

Lulu se nasmiješi.

– Kada ću vas opet vidjeti? – upita Rirette.

– Oh, ne prije sutra. Znate li da ne mogu stanovati kod Pierra zbog njegove majke? Odsjela sam u hotelu *du Théâtre*. Mogli biste doći ranije, oko devet sati, ako vam to nije nezgodno, jer ću kasnije otići do svoje majke.

Bila je sivoblijeda, i Rirette s tugom pomisli kako se lako Lulu može izobličiti.

– Nemojte suviše dugo ostati budni – reče joj.

– Strašno sam umorna – odvrati Lulu – nadam se da će Pierre dopustiti da se rano vratim kući, na žalost on nikada ne razumije ovakva raspoloženja.

Rirette zadrži taksi i odveze se njime kući. Pomislila je da ode u kino, ali nije imala snage. Baci šešir na stolac i okrene se prozoru. Ali postelja ju je privlačila, tako bijela, meka, podatljiva u zasjenjenu kutu. Leći, osjetiti milovanje jastuka na užarenim obrazima: »Jaka sam, ja sam sve učinila za Lulu, a sada sam sama, i nitko ništa ne čini za mene.« Sažalila se nad sobom, i jecaji joj se kao plima popnu do grla. »Otputovat će u Nicu, i neću ih više vidjeti. Ja sam izgradila njihovu sreću, ali oni neće misliti na mene. Ostat ću ovdje, raditi osam sati na dan, prodavati lažni nakit kod Burme.« Kada joj prve suze skliznuše niz obraz, ona se polako spusti na postelju.

»U Nici... ponavljala je gorko plačući, u Nici... na suncu... na obali mora.«

III

»Uh!«

Mračna noć. Kao da se netko šulja po sobi: neki čovjek u papučama oprezno vuče nogu za nogom, ali pod ipak lagano škripi. Zaustavlja se, nastaje kratka tišina, pa odmah zatim s drugog kraja sobe nastavlja se mahnito besciljno hodanje. Lulu zebe, pokrivači su prelagani. To je ona glasno izustila »uh« i uplašila se zvuka vlastitog glasa.

Uh, sigurna sam da u ovom trenu on promatra nebo i zvijezde, pali cigaretu, napolju je, rekao je da voli blijedoljubičastu boju pariškog neba. Sporo se vraća svojoj kući, korak za korakom: kada učini ono, osjeća se pjesnički, sam mi je to rekao, i lagan kao krava koju su upravo pomuzli, i ne misli više na to – a ja, sva sam uprljana. Ne čudim se nimalo da je sada čist i lagan, ostavio je svoju prljavštinu ovdje, u mraku, napunio njome ručnik, a plahta, usred postelje, vlažna je, ne mogu pružiti noge jer ću osjetiti mokrinu na koži, kakva gadost, a on je suh, čula sam ga kako zviždu će pod mojim prozorima kad je izišao; bio je ondje, u donjoj odjeći, suh i svjež u svom lijepom odijelu, s lakim ogrtačem, valja priznati da se zna lijepo odijevati, svaka žena može biti ponosna kad izlazi s njim, bio je pod mojim prozorom, a ja gola u mraku, zebem i trljam rukom trbuh jer mi se čini da sam još sva mokra. »Doći ću gore samo načas, da vidim sobu«, tako mi je rekao. Ostao je dva sata, a krevet je škripao, ovaj prljavi željezni krevetić. Da mi je znati gdje je pronašao ovaj hotel, rekao mi je da je nekad ovdje stanovao petnaest dana, da će mi biti dobro, baš i jesu nekakve sobe, vidjela sam dvije, nikada nisam vidjela tako malih soba, i još su tako natrpane pokućstvom, ima ti ovdje tapeciranah stočića i kanapea i stolića, sve smrdi po ljubavi, ne znam je li ovdje proveo petnaest dana, ali ih sigurno nije proveo sam; slabo on mene poštuje kada me dovukao ovamo; vratar se kesio kada smo uzlazili, nekakav Alžirac, mrzim te tipove, plaše me, pogledao mi je noge, a onda se vratio u portirnicu, sigurno je pomislio: »Tako ti je to, rade ono«, i zamišljao tko zna kakve prljavštine, čula sam što tamo dolje rade sa ženama; ako im koja dopadne šaka, ošepavi za cijeli život; i cijelo cjelcato vrijeme, dok me Pierre gnjavio, mislila sam na onog Alžirca, kako misli na ono što radim, i zamišlja još gore prljavštine nego što ih je uistinu bilo. Netko hoda po sobi!

Lulu zadrži dah, i škripa smjesta prestade. Boli me između bedara svrbi me, peče me, najradije bih zaplakala, i tako će biti svake noći, izuzev iduće, jer ćemo biti u vlaku. Lulu se ugrize za usnu i naježi se jer se sjetila da je zastenjala. Nije istina, nisam zastenjala, samo sam dahnula jače, jer je težak, ne mogu disati kada leži na meni. Rekao mi je: »Stenješ, uživaš.« Grozim se kada netko govori dok to radi, htjela bih da se zaboravi, ali on nikada ne prestaje govoriti svinjarije. Nisam stenjala, ne uživam uopće, tako je to, i liječnik tako kaže, osim kada sama sebe zadovoljavam. A on neće da vjeruje, nikada ni jedan to ne vjeruje, svi kažu: »To je zato što su loše s tobom počeli, ja ću te naučiti«; puštam ih da govore, znam ja najbolje što je posrijedi; to je kod mene tako, ali to njih ipak smeta.

Netko je uzlazio stubama, to se netko vraća kući, gospode bože, samo da se to on ne vraća! Ako ga opet uhvati, sposoban je da to učini. Nije to on, to su neki teški koraci – da nije – srce Luluino uplašeno zaigra – Alžirac, on zna da sam sama, doći će i zakucati na vrata, ne mogu, ne mogu to podnijeti, nije, to je na donjem katu, netko se vratio kući, gura ključ u bravu, ne ide, pijan je, da mi je

znati tko sve stanuje u ovom hotelu, bog te pita kakav prost svijet; srela sam popodne na stepenicama neku riđokosu, oči su joj kao da uživa opojne droge. Nisam zastenjala; naravno, na koncu me smutio sa svim tim svojim majstorijama, zna on kako se to radi; jeza me hvata od takvih tipova koji to znaju, draže bi mi bilo leći s nekim djevcem. Te ruke, koje ne oklijevajući idu ravno tamo kamo treba, koje te dodiruju, pritišću, lagano ne prejako – svi te oni uzimaju za instrument, ponosni što znaju na njemu svirati. Ne trpim da me tko uzbuđuje, grlo mi je suho, strah me, u ustima mi je gorko, osjećam se ponižena, jer oni vjeruju da su me svladali, Pierra bih najradije ćušnula kad mi onako umišljeno kaže: »Znam ja tehniku.« Gospode bože, kada pomisliš da je to život, da se zato oblačiš, pereš, uljepšavaš, i svi romani o tome pišu, i svi neprestano na to misle, i na kraju, eto ti, što je to, pođeš u neku sobu s nekim tipom koji te napola uguši i smoči ti sav trbuh kada svrši. Htjela bih spavati, oh, kada bih mogla samo na tren zaspati, sutra ću putovati cijelu noć, bit ću slomljena. Ipak bih htjela da izgledam svježe kada budem lunjala po Nici; kažu da je lijepo, da ima uskih talijanskih ulica i da se šareno rublje suši na suncu; postavit ću svoj stalak i slikati, a djevojčice će doći da me gledaju. Fuj! (malo se pomakla i bokom dotakla vlažnu mrlju na plahti). Zato me on tamo vodi. Nitko, nitko me ne voli. Hodao je uz mene, gotovo sam malaksala, očekivala sam neku nježnu riječ, da mi je rekao: »Volim te«, sigurno se ne bih bila vratila k njemu, ali i ja bih njemu bila rekla nešto ljubazno, bili bismo se rastali kao dobri prijatelji, čekala sam – čekala, a on me zgrabio za lakat, Rirette je bješnjela, nije istina da je izgledao kao orangutan, ali ja sam znala da ona tako nešto misli, gledala ga je iskosice, takvim zlim očima, čudo jedno kako ona može biti zla, pa ipak, usprkos svemu, kada me uhvatio za ruku, nisam mogla odoljeti, ali on nije htio *mene*, htio je *svoju ženu*, jer se sa mnom oženio, i on je moj muž; uvijek me ponizivao, govorio da je inteligentniji od mene, a za sve što se dogodilo kriv je sam, da se nije ponašao prema meni tako s visine, još i sad bih bila s njim. Sigurna sam da u ovom času ne žali za mnom, ne plače, on hrče, eto što radi, i zadovoljan je što se može širiti sam po cijeloj postelji i može pružiti kako hoće svoje duge noge. Htjela bih umrijeti. Tako me strah da ne bi mislio zlo o meni; nisam mu mogla ništa objasniti jer je Rirette bila između nas, govorila je, govorila, upravo histerično. Sada je zadovoljna, čestita sebi na hrabrosti, kako je to zlobno prema Henriju, koji je blag kao ovca. Ona skoči s postelje i upali svjetlo. Čarape i kombine, dovoljno je. Nije se potrudila čak ni da se počešlja, toliko se žurila, a oni koji me sretnu, neće znati da sam gola pod ovim prostranim sivim kaputom, dopire mi gotovo do pete. A Alžirac – zastane i srce joj brže zalupa – morat ću ga probuditi da mi otvori vrata. Ona siđe mačjim korakom – ali svaka je stepenica ipak škripnula; zakuca na okno vratarnice.

– Što je? – upita Alžirac. Oči mu bijahu crvene, a kosa raščupana; nije baš izgledao suviše opasno.

– Otvorite mi vrata – naredi Lulu suho.

Četvrt sata nakon toga kucala je na Henrijeva vrata.

– Tko je? – upita Henri kroz vrata.

– Ja sam.

Ne odgovara ništa. Neće da me pusti da uđem. Lupat ću po vratima dok mi ne otvori, popustit će zbog susjeda. Začas vrata se odškrinu – Henri se pojavi, siv u licu, s bobuljicom na nosu; bio je u pidžami. »Nije spavao«, pomisli Lulu raznježeno.

– Nisam htjela otputovati ovako, htjela sam te vidjeti. '

Henri je još uvijek šutio. Lulu ga lagano gurne i uđe. »Uh, što je smeten, uvijek je nekome na putu, gleda me začuđenim očima, ruke mu vise niz tijelo, ne zna što da radi sa sobom. Šuti, stari, vidim ja da si ganut i da ne možeš ni zinuti.« S naporom je gutao pljuvačku, i Lulu je morala zatvoriti vrata.

– Hoću da se rastanemo kao dobri prijatelji – reče mu ona.

On zausti, ali ne reče ništa, nego se naglo okrene i pobjegne. Što mu je? Nije se usudila poći za njim. Da ne plače? Uto začuje kašljucanje. U zahodu je. Kada se vratio, ona mu se objesi o vrat i priljubi svoje usne njegovim: povraćao je. Lulu zajauče.

– Studeno mi je – reče Henri.

– Legnimo – reče ona plačući – mogu ostati do sutra.

Legoše, a Lulu se sva trzala od plača što je opet u svojoj sobi, na svojoj lijepoj čistoj postelji, i što vidi crveni odraz svjetla kroz okna. Mislila je da će je Henri zagrliti, ali on se nije micao: pružio se koliko je dug, kao da se kolac metnuo u postelju. Tako se ukočeno drži kada razgovara s nekim Švicarcem. Ona mu obuhvati glavu rukama i uperi pogled u njega. »Ti si čist, ti si čedan.« On se rasplače.

– Kako sam nesretan – reče – nikada nisam bio tako nesretan.

– Ni ja – odgovori Lulu.

Plakali su dugo. Tada ona utrne svjetlo i položi glavu na njegovo rame. Kada bismo mogli zauvijek ostati ovako, nevini i tužni kao dva siročeta, ali to nije moguće, ne dešava se tako u životu. Život je kao golem val, koji će zapljusnuti Lulu i otrgnuti je iz Henrijeva naručja. Tvoja ruka, tvoja velika ruka. Ponosi se rukama, jer su tako velike, kaže da potomci starih obitelji imaju uvijek velike ruke i noge. Neće me više obuhvatiti oko pasa – škakljalo me to malko, ali bila sam ponosna, jer su mu se prsti gotovo dodirivali. Nije istina da je nemoćan, on je čedan; čedan – i malko lijen. Osmjehne se kroz suze i poljubi mu podbradak.

– Što ću reći roditeljima? – pripomenu Henri. – To će moju majku u grob svaliti.

Gospođa Crispin ne bi umrla, naprotiv, trijumfirala bi. Govorit će o meni za vrijeme jela, petoro njih, kudit će me prikriveno, kao ljudi koji mnogo znaju, ali neće sve reći zbog male, kojoj je šesnaest godina, i premlada je da se pred njom govori o nekim stvarima. Ona će se smijati u sebi jer će znati sve, ona uvijek zna sve i mrzi me. Kakav glib! A sve su činjenice prividno protiv mene.

– Nemoj im odmah sve reći – zamoli ona – reci da sam otišla u Nicu da se oporavim.

– Neće mi vjerovati.

Ona stade ljubiti Henrija brzim poljupcima po licu.

– Henri, nisi bio baš ljubazan sa mnom.

. – Istina je – odvrati Henri – nisam bio previše ljubazan. Ali ni ti – priklopi on, pošto je razmislio – ni ti nisi bila previše ljubazna.

– Ni ja. Huu! – zajauče Lulu – kako smo nesretni!

Gušila se u suzama: eto, uskoro će svanuti, i ona će otići. Nikada, nikada čovjek ne čini ono što hoće, vjetar ga nosi.

– Nisi smjela tako otići – primijeti Henri.

Lulu uzdahne.

– Tako sam te voljela, Henri!

– A sada me ne voliš više?

– Oh, to nije isto.

– S kim putuješ?

– Ne poznaješ ih.

– Kako ti poznaješ nekoga koga ja ne poznajem – rasrdi se Henri. – Gdje si ih upoznala?

– Ostavi to, dragi, mali moj Gullivere, nećeš se sada igrati ljubomorna muža?

– Putuješ s nekim muškarcem! – reče Henri plačući.

– Čuj me, Henri, nije istina, kunem ti se glavom svoje majke da su mi svi muškarci odvratni u ovom času. Putujem s nekom porodicom, Rirettinim prijateljima, stariji ljudi. Hoću da živim sama, oni će mi naći posla; oh, Henri, kada bi ti znao kako želim živjeti sama, kako mi je sve ovo odvratno.

– Ma što? – upita Henri. – Što ti je odvratno?

– Sve! – ona ga poljubi. – Samo mi ti nisi odvratan, mili moj.

Ona provuče ruku pod Henrijevu pidžamu i dugo ga je milovala po cijelom tijelu. Srsi su ga prolazili pod njenom hladnom rukom, ali je pustio da radi što hoće, rekao je samo:

– Razboljet ću se.

U njemu se, bez sumnje, nešto slomilo.

U sedam sati Lulu ustane očiju natečenih od plača i umorno reče:

– Valja da se vratim onamo.

– Kamo?

– U *Hotel du Théâtre*, Ulica Vandomme. Nekakav prljavi hotel.

– Ostani sa mnom.

– Ne, Henri, molim te, nemoj navaljivati, rekla sam ti da je to nemoguće.

»Val te nosi, takav je život, ne možeš ni shvatiti ni prosuditi, valja se prepustiti. Sutra ću biti u Nici!« Uđe u kupaonicu da mlakom vodom ispere oči. Navuče ogrtač cvokoćući od hladnoće. »To je sudbina. Kada bih samo mogla spavati u vlaku noćas, inače ću doći u Nicu mrtva. Nadajmo se da je uzeo prvi razred. Bit će to prvi put da se vozim u prvom. Uvijek je sve tako: evo, tolike godine već čeznem za tim da odem na dugi put prvim razredom. Onda, kada se to dogodi, sve se tako zamuti da se gotovo više ne radujem tome.« Sada se žurila jer su joj ovi posljednji trenuci bili nesnosni.

– Što ćeš uraditi s onim Galloisom? – upita ga.

Gallois je naručio od Henrija plakat, on ga je napravio, a sada Gallois odbija da ga primi.

– Ne znam – odgovori Henri.

Skutrio se pod pokrivačem, virile su mu samo vlasi i vršak uha, on reče sporim i mlitavim glasom:

– Htio bih spavati osam dana.

– Zbogom, dragi – nato će Lulu.

– Zbogom.

Ona se sagne, odmakne malo pokrivače i poljubi ga u čelo. Dugo ostane na potrijemku, ne mogavši se odlučiti da zatvori vrata stana. Tada okrene glavu i žestoko povuče kvaku. Začu suh udarac, učini joj se da će se onesvijestiti: osjetila je to isto kada se lopata zemlje prosula po lijesu njena oca.

»Henri baš nije bio ljubazan. Mogao me ispratiti do vrata. Čini mi se da mi ne bi bilo tako teško da je on zatvorio vrata.«

IV

– Ona je to učinila – usklikne Rirette gledajući u daljinu – ona je učinila?

Bila je večer. Oko šest sati Pierre je telefonirao Riretti, i ona se s njim sastala u kavani Dome.

– Zar se niste s njom dogovorili da ćete se sastati jutros oko devet sati? – upita je Pierre.

– Bila sam kod nje.

– Nije li vam se učinila čudna?

– Nije – odgovori Rirette – nisam ništa opazila. Bila je malko umorna, rekla mi je da je nakon vašeg odlaska loše spavala, jer je bila uzbuđena što će uskoro vidjeti Nicu, i jer se bojala onog vratara Alžirca... Da, sada se prisjećam, upitala me što mislim, jeste li uzeli prvi razred za vlak, spominjala je da je sanjala cijelog života o putovanju u prvom razredu. Ne – odlučno će Rirette – sigurna sam da nije pomišljala ni na što slično; barem za ono vrijeme dok sam ja bila tamo. Ostala sam s njom oko dva sata i, što se toga tiče, vjerujte, imam oštro opažanje, začudila bih se da nisam ništa primijetila. Reći ćete da je ona jako dvolična, ali poznajem je već četiri godine, vidjela sam je u mnogim okolnostima, poznajem ja Lulu skroz naskroz.

– Dakle, vjerojatno su je Texierovi nagovorili. Čudno... – ostane nekoliko trenutaka zamišljen, a onda nastavi: – Da mi je znati tko im je dao njenu adresu. Ja sam izabrao hotel, a ona nije o njemu nikada prije uopće čula.

Igrao se rastreseno Luluinim pismom, a Rirette se ljutila jer bi ga rado bila pročitala, a on joj to nije ponudio.

– Kada ste ga primili? – upita ona naposljetku.

– Pismo?... On joj ga jednostavno pruži. – Možete ga pročitati. Vjerojatno ga je netko ostavio kod vratara oko jedan sat.

Bijaše to mali ljubičasti listić, takvi kakvi se kupuju po trafikama:

Najdraži moj,

Texierovi su došli (ne znam tko im je dao moju adresu), i ja ću ti zadati mnogo boli jer neću otputovati s tobom, ljubavi moja, dragi moj Pierre; ostat ću s Henrijem, jer je on previše nesretan. Oni su pošli jutros k njemu, nije im htio otvoriti, i gospođa Texier kaže da uopće više nije nalik na čeljade. Bili su veoma ljubazni, shvatili su moje razloge, ona kaže da je on kriv za sve, da je pravi medvjed, ali da nije zao u srcu. Ona kaže da mu je baš ovo trebalo kako bi shvatio koliko mu je do mene. Ne znam tko im je dao moju adresu, nisu mi rekli, vjerojatno su me pukim slučajem vidjeli kada sam jutros s Rirettom izlazila iz hotela.

Gospođa Texier mi je rekla da dobro zna kako traži od mene preveliku žrtvu, ali da me dovoljno poznaje i vjeruje da je neću otkloniti. Jako mi je žao što nećemo otputovati zajedno u Nicu, ljubavi moja, ali pomislila sam da ćeš ipak ti biti manje nesretan, jer svejedno ostajem tvoja. Tvoja sam svim svojim srcem i svim svojim tijelom, i mi ćemo se i nadalje sastajati kao i dosad. Henri bi se ubio kada bih ga ostavila, on bez mene ne može živjeti i uvjeravam te da nije ugodno osjećati u sebi toliku odgovornost. Nadam se da nećeš praviti ono lice kojega se plašim, ne želiš da se kajem, zar ne? Sada ću se vratiti Henriju, malko mi je mučno kada pomislim da ću ga nakon svega toga vidjeti, ali bit ću hrabra i postaviti mu neke uvjete. U prvom redu hoću više slobode, jer te volim, hoću da pusti na miru Roberta, i da nikada više ne kleveće mamu. Mili moj, tako sam tužna, htjela bih da si kraj mene, želim te, osjećam blizinu tvoga tijela i tvoje milovanje po cijelom tijelu. Bit ću sutra u pet sati u kavani *Dóme*. Lulu.

– Jadni moj Pierre!

Rirette ga je uhvatila za ruku.

– Reći ću vam nešto – spomenu Pierre – zapravo mi je zbog nje najviše žao! Treba joj zraka i sunca, ali kada je sama tako odlučila... Majka mi je pravila strašne scene – nastavi on. – Vila je njena, i ona ne želi da odem tamo s nekom ženom.

– Ah? – reče Rirette isprekidanim glasom. – Ah? Onda je sve u redu, svi su sada zadovoljni!

Ona ispusti Pierrovu ruku: osjećala je, a da i nije znala zašto, gorko kajanje.

SOBA

I

Gospođa Darbédat dohvati vršcima prstiju rahat-lokum. Oprezno ga prinese usnama, gotovo ne dišući od straha da svojim dahom ne otpuhne s njega fini šećerni prah kojim je bio posut: »Ima ružin okus«, pomisli. Naglo zagrize staklastu smjesu, i usta joj se ispune nekim ustajalim mirisom. »Čudno kako bol izoštrava osjetila.« U glavi joj zaigraju misli o džamijama i smjernim, punim poštovanja Istočnjacima (na svom svadbenom putovanju bila je u Alžiru) i na blijedim joj se usnama ocrta osmijeh: kao da je i rahat-lokum smjeran.

Prijeđe dlanom nekoliko puta po stranicama knjige, jer je tanak sloj šećera ipak pao po njima usprkos njenu oprezu. Pod njenim su rukama sitna šećerna zrnca klizila, kotrljala se, škriputala po glatku papiru: »Kao kada sam u Arcachonu čitala na žalu.« Provela je ljeto 1907. na morskoj obali. Tada je nosila širok slamnat šešir sa zelenom vrpcom; smjestila bi se uz sam nasip, s nekim romanom gospođe Gyp ili Colette Yver. Vjetar je kovitlao pijesak, nanosio ga na njena koljena, a ona bi od vremena do vremena stresla knjigu, prihvativši je za ugao. Isti osjet kao i sada: samo je pijesak bio suh, dok su se sitna zrnca šećera lijepila za vrške prstiju. U sjećanju ugleda trak bisernosiva neba nad tamnim morem. »Eve još nije bila rođena.« Od tih uspomena osjeti se nekako otežala i dragocjena kao škrinjica od sandalovine. Odjednom se sjeti i naslova romana koji je onda čitala: zvao se *Mala gospođa;* nije bio dosadan. Ali otkada ju je neznana bolest prikovala u sobi, više je voljela memoare i historijska djela. Željela je da sazori, kao lijepa voćka iz staklenika, od patnje, ozbiljna štiva, plemenitih osjećaja i budna i pažljiva poniranja u vlastitu prošlost.

Sjetila se, malko razdraženo, da će sad, na, njen muž zakucati na vrata. Svakog je dana dolazio tek podvečer, šutke je poljubio u čelo, sjeo u naslonjač njoj sučelice i čitao novine. Ali četvrtak bio je »njegov dan«. Gospodin Darbédat je toga dana išao u posjete svojoj kćeri. Kod nje bio ostao jedan sat, obično između tri i četiri. Prije odlaska došao bi k svojoj ženi i s njom se porazgovorio o zetu. Ti razgovori, tako poznati do u sitnice, tako gorki, iscrpljivali su gospođu Darbédat. Gospodin Darbédat ispunjavao je mirnu sobu svojim prisustvom. Nije sjedao, hodao je uzduž i poprijeko, okretao se. Njegove provale jarosti vrijeđale su je. Trzala se svaki put, kao kad kvrcne staklo. Toga je četvrtka bilo gore nego obično: na pomisao kako će za koji čas morati da ponavlja svome mužu Evina priznanja, i gledati kako se taj krupni, strašni čovjek trza od bijesa, gospođu Darbédat je oblijevao znoj. Ona uzme s tanjurića kocku lokuma, oklijevajući promotri je

nekoliko časaka, onda je tužno spusti natrag u tanjurić; nije voljela da je muž vidi kako jede rahat-lokum.

Trgne se začuvši kucanje.

– Uđi – odazove se slabim glasom.

Gospodin Darbédat uđe na vršcima prstiju.

– Idem do Eve – reče kao svakog četvrtka.

Gospođa Darbédat mu se osmjehnu.

– Poljubit ćeš je mjesto mene.

Gospodin Darbédat ne odgovori i zabrinuto nabra čelo: svakoga četvrtka u isto vrijeme mukao gnjev otežavao mu je još više probavu.

– Na povratku ću svratiti Franchotu, htio bih da se on s njom ozbiljno porazgovori i da je pokuša uvjeriti.

Često je posjećivao doktora Franchota, ali uzaludno. Gospođa Darbédat uzvine obrve. Nekad, kada je bila zdrava, rado je uzdizala ramena. Ali otkad je od bolesti otežalo njeno tijelo, zamjenjivala je kretnje, koje su je previše zamarale, mimikom: potvrđivala je očima, a nijekala uglovima usana; uzdizala je obrve mjesto ramena.

– Kada bi se moglo oduzeti mu je silom!

– Već sam ti rekao da je to nemoguće. Uostalom, zakoni su tako nesavršeni. Pripovijedao mi je neki dan Franchot kakve nevjerojatne neprilike imaju s obiteljima bolesnika: ljudi se ne znaju odlučiti, silom drže bolesnika kod kuće; liječnici imaju vezane ruke, slobodno im je reći svoje mišljenje, savjetovati, i to je sve. Trebalo bi – nastavi – da on učini neku javnu sablazan ili da ona sama zatraži da ga sklone.

– A to – priklopi gospođa Darbédat – to neće biti tako skoro.

– Neće.

On se okrene ogledalu i uronivši prste u bradu uze je raščešljavati. Gospođa Darbédat promatrala je ravnodušno crven i snažan zatiljak svoga muža.

– Ako tako nastavi – reče gospodin Darbédat – pomutit će joj se um gore nego njemu, to je strašno nezdravo. Uvijek mu je za petama, izlazi samo da dođe k tebi, ne prima nikoga. Zrak je u njihovoj sobi takav da se uopće ne može disati. Ne otvara nikada prozor, jer Pierre to neće. Kao da je potrebno pitati bolesnika. Pale, mislim, nekakve mirisave tvari, nekakvo smeće, u kadionici, kao da si u crkvi. Časti mi, pitam se katkad... oči su joj tako čudne, znaš.

– Nisam to opazila – odvrati gospođa Darbédat. – Meni se čini da izgleda sasvim obično. Naravno, izraz lica joj je tužan.

– U licu je kao da je iz groba ustala. Spava li? Jede li? Ne smiješ je o tome ni pitati. Bojim se da uz takva klipana kao što je Pierre po cijele noći ne sklopi oka. – On trgne ramenima. – Najnevjerojatnije je to da mi, njeni roditelji, nemamo prava štititi je od nje same. Uzmi u obzir da bi kod Franchota Pierre imao mnogo bolju njegu. Ondje je krasan park. Osim toga, mislim – nastavi on – da bi se Pierre bolje snašao među ljudima sebi sličnim. Ti su stvorovi kao djeca, valja ih ostaviti skupa; to su ti kao neki slobodni zidari. Imali smo ga poslati tamo prvog dana; kažem ti: radi njega samoga; za njegovo dobro, razumije se.

Nakon kratke stanke nadoda:

– Da ti pravo kažem, nije mi drago što je sama s Pierrom, osobito noću. Zamisli da se što desi. Izraz lica mu je strašno podmukao.

– Ne znam – primijeti gospođa Darbédat – je li potrebno uznemiravati se previše, uzmeš li u obzir da je uvijek izgledao tako. Ostavljao je dojam kao da se svima ruga. Jadan mladić – nastavi ona uzdišući – tako ponosan i dotle doći. Mislio je da je pametniji od svih nas. Znao ti je tako reći: »Imate pravo«, samo da bi prekinuo raspravljanja. Sva sreća za njega da nije svjestan svoga stanja.

Sjećala se s osjećajem neugodnosti onog duguljastog, podrugljivog lica, uvijek malko nakrivljenog u stranu. Za prvih dana Evina braka gospođa Darbédat nije ništa toliko željela koliko da se malko zbliži sa svojim zetom. Ali on je odbijao sve njene napore, obeshrabrivao je; gotovo i nije razgovarao, uvijek je spremno sve odobravao s izrazom odsutnosti na licu.

Gospodin Darbédat je nastavljao svoju misao:

– Franchot mi je pokazao svoj zavod – reče – prekrasan je. Svaki bolesnik ima svoju sobu s kožnim naslonjačima, molim te, i s kaučem. Zamisli, imaju i tenis, a izgradit će i bazen za plivanje.

Stao je pred prozor, gledao kroz okno ljuljajući se lagano na svojim krivim nogama. Odjednom se elastično na petama okrene, s rukama u džepovima. Gospođa Darbédat osjeti da će je obliti znoj: uvijek je bilo isto; eto, sada će se ušetati uzduž i poprijeko kao medvjed u kavezu, i na svakom će mu koraku zaškripati potplati.

– Molim te, dragi – reče ona – sjedni, zamaraš me. – Pa nastavi oklijevajući: – Imam da ti kažem nešto ozbiljno.

Gospodin Darbédat sjede u naslonjač spustivši ruke na koljena; lagana jeza prijeđe kičmom gospođe Darbédat: eto, sad je pravi čas, valja da kaže.

– Ti znaš – počne ona i zakašlje se u neprilici – da je Eve bila u utorak kod mene.

– Znam.

– Ćaskale smo o koječemu, bila je vrlo ljubazna, već dugo nije bila tako povjerljiva prema meni. Pokušala sam je malo ispitivati, htjela sam da govori o Pierru. I eto, saznala sam – nastavi ona ponovo u neprilici – da je njoj *mnogo* do njega.

– Znam to, do vraga – odvrati gospodin Darbédat.

Razdraživao je malko gospođu Darbédat : valjalo mu je uvijek sve podrobno objašnjavati, metnuti tačku na svako i. Gospođa Darbédat je sanjala o tom da bude u društvu finih i osjetljivih ljudi koji bi je uvijek razumjeli bez mnogo riječi.

– Ali hoću da kažem – ona će – da joj je do njega *drugačije* negoli mi zamišljamo.

Gospodin Darbédat bijesno i uznemireno zakoluta očima, kao i uvijek kad nije tačno shvaćao smisao nekih prikrivenih riječi ili neke vijesti.

– Što to znači?

– Charles – odgovori gospođa Darbédat – nemoj me zamarati. Mogao bi ipak shvatiti da je majci teško reći neke stvari.

– Ne razumijem ni slovca od svega što mi tu pričaš – priklopi gospodin Darbédat razdraženo. – Ne misliš valjda time reći?

– Baš to! – upane ona.

Oni... još sada?

– Da, da, da – ona će uzrujano suhim rastrganim glasom.

Gospodin Darbédat raširi ruke, spusti glavu i zašuti.

– Charles – žena će uznemireno – ne bih ti bila smjela reći. Ali nisam mogla zadržati za sebe.

– Naše dijete! – sporo će on. – S onim luđakom! Ta on je i ne prepoznaje više, zove je Agathe. Sigurno je zaboravila na poštovanje što ga duguje samoj sebi.

On podigne glavu i pogleda ženu strogo.

– Je si li sigurna da si tačno razumjela?

– Posve sigurna. Kao ni ti – doda ona žurno – nisam mogla vjerovati, uostalom, i ne razumijem je. Na samu pomisao da bi me taj jadnik mogao dotaći, meni

–... Ukratko – uzdahne ona – meni se čini – da je on baš time vezuje.

– Jao! – uzviknu gospodin Darbédat . – Sjećaš li se šta sam ti rekao kada je došao zaprositi njenu ruku? Rekao sam ti: »Meni se čini da se on previše sviđa Evi«, a ti mi nisi htjela vjerovati.

Naglo lupne po stolu i žestoko pocrveni.

– To je perverzno! On je grli, ljubi je, nazivajući je Agathe i pričajući joj sve te gluposti o kipovima koji lete, i što ja znam još što! A ona to dopušta. Volio bih znati što je to uopće između njih? Da ga žali iz sveg srca, da ga stavi u neki sanatorij, gdje bi ga mogla posjećivati svakoga dana, hajde-de, razumio bih to. Ali nikad ne bih pomislio... Smatrao sam je kao udovicu. Slušaj, Jeannette – nastavi on ozbiljno – govorit ću otvoreno; ako je željna toga, draže bi mi bilo da nađe sebi ljubavnika!

– Umukni, Charles! – poviče gospođa Darbédat .

Gospodin Darbédat uzme umorno šešir i štap, koje je ulazeći ostavio na stolicu.

– Poslije svega što si mi rekla – zaključi on, nemam mnogo nade. Napokon, ipak ću s njom o tome razgovarati, jer mi je to dužnost.

Gospođa Darbédat je jedva čekala da on ode. – Ipak, pokuša ga ona ohrabriti – mislim da usprkos svemu ima u Evi više tvrdoglavosti nego... bilo što drugo. Ona zna da je on neizlječiv, ali tvrdoglavi sa, neće da popusti.

Gospodin Darbédat je sanjarski gladio bradu.

– Tvrdoglavost? Možda. Uostalom, ako imaš pravo, na kraju će se umoriti. Nije baš uvijek ugodan, osim toga ne možeš s njim pravo ni razgovarati. Kada mu kažem »dobar dan«, mlitavo mi pruži ruku i uopće ne odgovori. Čim ostanu sami, mislim da se on vraća na svoje fiksne ideje: ona mi je kazivala da ponekad viče, kao da ga dave, jer ga muče halucinacije. Njegovi kipovi. Plaše ga, jer zuje. On kaže da lete naokolo i beče oči na njega.

Dok je navlačio rukavice, nastavi:

– Ona će se zamoriti, ne kažem da neće. Ali ako prije toga poludi i ona? Želio bih da izlazi ponekad, da se sastaje s kim: srela bi kakva pristalog mladića – onakva, na primjer, kao što je Schröder, on je inžinjer kod Simplona, ima pred sobom budućnost; srela bi ga sad ovdje sad ondje, kod znanaca, i malo-pomalo bi se privikla na pomisao da sebi izgradi nov život.

Gospođa Darbédat ne odgovori ništa od straha da razgovor ponovo ne oživi. Njen se muž sagne nad nju.

– Dakle, treba da krenem.

– Zbogom, tata – odvrati gospođa Darbédat pružajući mu čelo. – Poljubi je i reci joj da je ona moje drago, jadno dijete.

Kad njen muž iziđe, ona se dublje uvali u naslonjač i iscrpena zatvori oči. »Kakva vitalnost« pomisli ona, kao da mu prigovara. Čim se malo oporavila, pruži polako svoju blijedu ruku i dohvati s tanjurića rahat-lokum, pipajući zatvorenih očiju.

Eve je stanovala sa svojim mužem u petom katu neke stare stambene kuće u Ulici du Bac. Gospodin Darbédat hitro uziđe uz sto i dvanaest stepenica. Kada je prstom pritisnuo dugme zvonca, nije bio čak ni zadihan. Zadovoljno se sjeti izreke gospođice Dormoy: »Za vaše godine, Charles, upravo se divno držite.« Nikada se nije osjećao tako snažan i tako zdrav, kao svakog četvrtka nakon toga žustrog penjanja.

Vrata mu je otvorila Eve: »Istina, nema djevojke. Ni jedna ne *može* kod nje izdržati, i mogu zamisliti kako bi mi bilo da sam na njihovu mjestu.« On je zagrli:

– Dobar dan, jadno moje dijete.

Eve mu odzdravi prilično hladno.

– Malko si mi blijeda – reče joj gospodin Darbédat dirnuvši joj obraze. – Premalo se krećeš.

Nastane tišina.

– Majci je dobro? – upita Eve.

– Tako, tako. Bila si kod nje u utorak? Uvijek joj je isto. Tvoja tetka Louise bila joj je jučer u pohode, obradovala se tome. Ona voli primati posjete, ali nije dobro da posjetioci ostanu dugo kod nje. Tetka Louise je došla u Pariz s djecom zbog one hipoteke. Govorio sam ti o tome, čini mi se; škakljiva stvar. Svratila je meni u ured da se posavjetuje sa mnom. Rekao sam joj da tu nema izbora: treba da prođa. Našla je kupca, uostalom: Bretonnella. Sjećaš li se Bretonnela? Povukao se iz posla.

Naglo se prekine: Eve ga je jedva slušala. Pomislio je rastužen da je ništa više ne zanima. »Kao i s knjigama. Nekad si joj jedva mogao istrgnuti knjigu iz ruke, a sada uopće ne čita.«

– Kako je Pierre?

– Dobro –odgovori Eve. – Želiš li ga vidjeti?

– Naravno – odvrati gospodin Darbédat veselo – samo načas.

Žalio je duboko tog nesretnog mladića, ali nije ga volio vidjeti, bilo mu je odvratno. »Užasavam se bolesnika.« Bez sumnje, Pierre nije bio kriv za svoju bolest; bio je teško nasljedno opterećen. Gospodin Darbédat je uzdisao: »Možeš biti ne znam kako oprezan, ovakve se pripovijesti uvijek prekasno saznaju.« Ne, Pierre nije bio odgovoran za to. Ali ipak, nosio je u sebi to zlo; ono je sačinjavalo osnov njegova značaja; nije to kao rak ili tuberkuloza, pa da možeš, ne obazirući se na to, prosuditi čovjeka takva kakav je. Ta nervozna draž, ta osjetljivost, koje su se tako svidjele Evi, dok joj je udvarao, bijahu cvijeće ludila. »Bio je lud već onda kada su se vjenčali, samo se to onda nije opažalo. Čovjek se pita«, pomisli gospodin Darbédat , »gdje počinje odgovornost ili, bolje, gdje prestaje. U svakom slučaju on je previše analizirao sama sebe, previše se bavio sobom. Volio bih znati

je li to uzrok ili posljedica njegove bolesti?« Išao je za svojom kćeri dugim mračnim hodnikom.

– Ovaj je stan prevelik za vas – reče joj – valjalo bi da se preselite.

– To mi kažeš svaki put, tata – odgovori Eve – ali već sam ti odgovorila kako Pierre neće da napusti svoju sobu.

Pravo čudo, ta Eve. Čovjek se pita je li svjesna stanja svoga muža. To je teško ludilo, a ona poštuje njegove odluke i njegovo mišljenje, kao da je pri zdravoj svijesti.

– Govorim radi tebe – nastavi gospodin Darbédat malko razdraženo. – Meni se čini, bojao bih se, da sam žena, u ovim starim, slabo osvijetljenim sobama. Želio bih da stanuješ u svijetlom stanu, jednom od onih kakve su gradili posljednjih godina prema Auteuilu, tri nevelike zračne sobe. Snizili su najamninu, jer nemaju stanara. Sada bi baš bio pravi čas.

Eve polako okrene kvaku na vratima, i oni uđu u sobu. Gospodina Darbédat a zgrabi za grlo oštar miris tamjana. Zavjese su bile navučene. U polumraku razabere mršav zatiljak iznad naslona fotelje: Pierre je bio okrenut leđima, jeo je.

– Dobar dan, Pierre – pozdravi ga gospodin Darbédat povišenim glasom. – No, pa kako smo danas?

Gospodin Darbédat se približi. Bolesnik je sjedio pred stolićem, izraz lica bio je podmukao.

– Gle, jeli smo meko kuhana jaja – reče gospodin Darbédat još glasnije. – Fino je to.

– Nisam gluh – primijeti Pierre blago.

Gospodin Darbédat uzrujan pogleda Eve, kao da traži od nje pomoć. Ali ga Eve šuteći tvrdo pogleda. Gospodin Darbédat shvati da je uvrijeđena. »Toliko gore za nju.« Bilo je naprosto nemoguće naći pravu mjeru u razgovoru s tim nesretnim mladićem. U njega bijaše manje razuma nego u četvorogodišnjeg djeteta, a Eve bi htjela da se prema njemu postupa kao prema zrelu čovjeku. Gospodin Darbédat nije mogao a da nestrpljivo ne očekuje čas kada ti smiješni obziri više neće biti potrebni. Bolesnici su mu uopće bili malko neugodni – a osobito luđaci, jer nikad nisu bili u pravu. Jadni Pierre, na primjer, ni u čemu nije imao pravo, nije mogao istisnuti ni riječi a da ne počne bulazniti, pa ipak, uzalud si mogao od njega tražiti malko pokornosti ili barem da za čas prizna svoje pogreške.

Eve makne ljuske od jajeta i čašicu. Pred Pierra metne tanjur, viljušku i nož.

– Što će sada jesti? – upita gospodin Darbédat veselo.

– Biftek.

Pierre dohvati viljušku. Držao ju je vršcima svojih dugih, blijedih prstiju. Pažljivo ju je proučavao, a onda se poče smijuljiti.

– Ovaj put se to neće dogoditi – promrmlja on, položivši je na stolić; – izvijestili su me.

Eve se približi i pogleda viljušku sa živim zanimanjem.

– Agathe – reče Pierre – donesi mi drugu.

Eve posluša, i Pierre počne jesti. Ona uze sumnjivu viljušku; čvrsto ju je stiskala u ruci, gledajući je neprestano. Činilo se da je to za nju težak napor. Kako su sve njihove kretnje nejasne i odnosi između njih mutni! – pomisli gospodin Darbédat.

Nije se osjećao ugodno u toj sobi.

– Pazi – upozori Pierre – prihvati je za sredinu zbog štipaljki.

Eve uzdahne i stavi viljušku na stolić za posluživanje. Gospodin Darbédat osjeti kako ga spopada bijes. Smatrao je da nije dobro popuštati svim hirovima onog nesretnika – čak i sa Pierrova stajališta bilo je opasno. Franchot je tačno rekao: »Ne valja se nikad saživljavati s ludilom bolesnika.« Mjesto da mu je dala drugu viljušku, bolje bi bila učinila da je pokušala urazumjeti ga strpljivo i uvjeriti ga da je ona prva posve ista kao i sve ostale. On priđe stoliću, uze izazovno viljušku i lagano prijeđe prstom po šiljcima. Tada se okrene Pierru. Ali on je spokojno rezao meso; podigao je glavu i pogledao tasta blagim i bezizražajnim pogledom.

– Htio bih malko pročavrljati s tobom – reče gospodin Darbédat .

Eve poslušno pođe za njim u salon.

Sjedajući na kanape, gospodin Darbédat opazi da u ruci još drži viljušku. Ljutito je baci na konsolu.

– Ovdje je bolje – primijeti on.

– Ne dolazim nikada ovamo.

– Mogu li pušiti?

– Pa naravno, tata – odgovori Eve uslužno. Hoćeš li cigaru?

Gospodin Darbédat je radije smotao cigaretu. Mislio je na razgovor koji će načeti. Kada je razgovarao s Pierrom, zbunjivao ga je razum, kao što diva može zbunjivati snaga dok se igra s djetetom. Njegova sposobnost da bude jasan, čist, tačan u govoru, kao da je bila protiv njega. »Kada razgovaram sa svojom jadnom Jeannettom, valja priznati, otprilike je isto.« Naravno, gospođa Darbédat nije bila luda, – ali bolest ju je uspavala. Eve, naprotiv, vrgla se u oca, po prirodi bijaše izravna i logična; razgovor s njom bio je pravo zadovoljstvo. »Baš zato ne želim da mi je upropaste.« Gospodin Darbédat podigne pogled, htio je vidjeti umne i fine crte lica svoje kćeri. Razočarao se: to lice, negda tako razborito i jasno, bilo je sada nekako smeteno i mutno. Eve je bila još uvijek veoma lijepa. Gospodin Darbédat opazi da je vrlo brižljivo našminkana, gotovo previše. Očni kapci bili su

premazani modrilom, a duge trepavice ogaravljene. To tako savršeno i nametljivo šminkanje mučno se dojmilo oca.

– Blijeda si pod šminkom – reče joj – bojim se da ne oboliš. Kako li se samo šminkaš sada! A bila si tako diskretna.

Eve ne odgovori, i gospodin Darbédat je načas zbunjeno i ispitujući promatrao to krasno i umorno lice, pod teškom masom crne kose. On pomisli da je nalik na tragetkinju. »Čak znam tačno kome je slična. Onoj glumici, Rumunjki, koja je glumila Phedru na francuskom u Orangeu.« Žao mu je bilo zbog onih neugodnih primjedbi. »Izbjeglo mi je! Bilo bi bolje ne ozlovoljavati je takvim sitnicama.«

– Oprosti mi – reče joj smiješeći se – ti znaš da sam ja stari pristalica prirodnosti. Ne volim sve te pomade koje današnje žene lijepe po licu. Nego, kriv sam sam. Valja biti suvremen.

Eve mu se ljubazno nasmiješi. Gospodin Darbédat pripali cigaretu i povuče nekoliko dimova.

– Dijete moje – počne on – htio sam ti ovo reći: probrbljat ćemo malko, kao negda. Hajde, sjedni, budi dobra i poslušaj me; valja da imaš povjerenja u svog starog oca.

– Radije ću stajati – odvrati Eve. – Što mi želiš reći?

– Hoću samo da te nešto upitam – odgovori gospodin Darbédat malko hladnije. – Kamo će te sve to odvesti?

– Sve to? – ponovi Eve začuđeno.

– Jest, sve to, život koji si sebi nametnula. Slušaj – nastavi on – ne misli da te ne shvaćam (odjednom kao da ga je nešto nadahnulo). Ali ono što hoćeš, iznad je ljudskih snaga. Želiš živjeti u obmani, zar ne? Ne priznaješ da je on bolestan? Nećeš da vidiš Pierra onakva kakav je danas, je li tako? Hoćeš da ga gledaš samo onakva kakav je bio negda? Draga moja djevojčice, to je nemoguće – nastavi gospodin Darbédat . – Pazi, ispričat ću ti nešto što vjerojatno ne znaš. Kada smo bili u Sables-d’Olonnu, imala si tri godine, tvoja je majka upoznala neku lijepu i milu mladu ženu, koja je imala krasna sinčića. Ti si se igrala na žalu s onim dječačićem, bila si mu zaručnica, a oboje ste bili visoki jedva tri pedlja. Neko vrijeme zatim, u Parizu, tvoja mati htjede ponovo vidjeti onu mladu ženu; sazna da je doživjela strašnu nesreću: auto je odrubio glavu njenom lijepom djetetu. Rekli su tvojoj majci: »Pohodite je, ali nemojte joj nipošto govoriti o djetetovoj smrti, ona neće da vjeruje da je njen sin mrtav.« Tvoja je mati otišla k njoj. Nađe je već napola ludu: ponašala se kao da je dečko još živ; razgovarala je s njim, prostirala stol i za njega. I eto, živjela je u takvoj živčanoj napetosti da su je za šest mjeseci morali silom odvesti u neki sanatorij, gdje je ostala tri godine. Vidiš li, dijete moje – reče gospodin Darbédat klimajući glavom – takva što je naprosto

nemoguće. Bilo bi daleko bolje da je hrabro priznala istinu. Trpjela bi, svakako, ali vrijeme liječi sve rane. Istini treba pogledati u oči, nema druge, vjeruj mi.

– Varaš se – istisne Eve mučno – znam veoma dobro da je Pierre...

Riječ nije prešla usne. Stajala je uspravno s rukama naslonjenim na naslon fotelja, donji dio lica nekako joj se ušiljio, poružnio.

– Dakle...? – upita gospodin Darbédat začuđen.

– Što, dakle?

– Ti...?

– Volim ga onakva kakav jest – izbaci Eve naglo i s dosadom.

– To nije istina – Darbédat će uvjerljivo. – Nije istina, ne voliš ga, ne možeš ga voljeti. Tako možemo osjećati samo za nekoga tko je zdrav duševno i tjelesno. Prema Pierru osjećaš samilost, ne sumnjam u to; sigurno ti je draga uspomena na one tri godine sreće što ih njemu duguješ. Ali nemoj mi reći da ga ljubiš, neću ti vjerovati.

Eve je šutjela, odsutno upirući pogled u sag.

– Mogla bi mi odgovoriti – primijeti Darbédat hladno. – Ne misli da mi je ovaj razgovor manje mučan nego tebi.

– Kada mi i onako nećeš vjerovati.

– Ako ga uistinu voliš – poviče on očajno – nesreća je to za tebe, za mene, za tvoju jadnu majku, jer, reći ću ti nešto, što bih ti bio volio zatajiti; neće proći ni tri godine, a Pierru će potpuno potamnjeti um, postat će kao životinja.

On pogleda tvrdo svoju kćer: ljutio se na nju što ga je svojom tvrdoglavošću prisilila na to mučno priznanje. Eve se i ne trgnu; čak ne podiže ni pogleda.

– Znam.

– Tko ti je rekao? – upita je on iznenađen.

– Franchot. Već šest mjeseci znam.

– A ja sam ga zamolio da bude obziran prema tebi – pripomenu gospodin Darbédat ogorčeno. – Uostalom možda je tako i bolje. Ali u tim uvjetima treba da shvatiš da bi bilo neoprostivo ostati s Pierrom. Borba koju si poduzela osuđena je na propast; njegova je bolest nesmiljena. Kada bi se moglo što učiniti, kada bi se mogao spasiti ne znam kakvom njegom, u redu. Ali pogledaj jasno: bila si lijepa, pametna, vesela, a sada se upropaštavaš iz hira i bez ikakve koristi. Priznajem, divljenja si vrijedna, ali, eto, svršeno je, izvršila si svoju dužnost, i još više; u ovom času bilo bi nemoralno biti uporan. Čovjek ima dužnosti i prema samome sebi, dijete moje. Osim toga ti i ne misliš na nas. *Treba* – ponovi on naglašujući riječi – da otpremiš Pierra na Franchotovu kliniku. Napustit ćeš ovaj stan gdje si doživjela samo nesreću, vratit ćeš se k nama. Ako osjećaš potrebu da budeš korisna i

ublažuješ patnje drugih, eto ti tvoje majke. Tu jadnu ženu njeguju bolničarke, i njoj bi, sirotici, dobro došao netko tko bi bio pažljiv prema njoj. A *ona* – nastavi on – ona će znati da cijeni ono što ćeš za nju učiniti, i bit će ti zahvalna.

Nastane duga šutnja. Gospodin Darbédat začu kako Pierre pjeva u susjednoj sobi. Uostalom, jedva se to i moglo nazvati pjevanjem; prije je to bila neka vrsta oštre i brze recitacije. Gospodin Darbédat upre pogled u svoju kćer:

– Dakle, ne pristaješ?

– Pierre će ostati sa mnom – odgovori ona blago – mi se veoma dobro razumijemo.

– Jest, tako da gluparite cijeli bogovetni dan.

Eve se osmjehnu i pogleda oca nekako čudno i veselo, gotovo podrugljivo: »Istina je«, pomisli gospodin Darbédat bijesno, »ne glupare samo – oni i spavaju skupa.«

– Ti si posve luda – on će ustajući.

Eve se tužno nasmiješi i promrmlja kao samoj sebi: – Nisam dovoljno.

– Nisi dovoljno? Mogu ti reći samo jedno, dijete moje: plašim se za tebe.

U žurbi je poljubi i iziđe. Valjalo bi poslati dva snažna klipana da silom odvedu onu bijednu krpu i gurnu pod tuš, ne pitajući ga za dopuštenje.

Bio je krasan jesenji dan, jasan i blag; sunce je pozlaćivalo lica prolaznika. Gospodinu Darbédat u udari u oči jednostavnost tih lica: neka su bila izborana, neka glatka, ali svako je odražavalo zadovoljstvo i brige njemu poznate i bliske.

– Znam tačno što zamjeravam Evi – pomisli prolazeći Bulvarom Saint Germain. Prigovaram joj što živi izvan svega ljudskoga. Pierre više nije ljudsko biće: osjećam nekako kao da lišava sve ljude ljubavi i pažnje koje posvećuje njemu. Bilo kako bilo, mi ipak živimo među ljudima.

Mjerio je pogledom punim simpatije prolaznike. Sviđali su mu se njihovi vedri i ozbiljni pogledi. Na tim sunčanim ulicama, među ljudima, osjećaš se sigurnim, kao u velikoj obitelji.

Neka gologlava žena zaustavila se pred otvorenim izlogom. Držala je za ruku djevojčicu.

– Što je ovo? – upita mala pokazujući radioaparat.

– Ne diraj – odgovori majka – nekakva sprava za muziku.

Ostadoše šutke, trenutak zanesene. Gospodin Darbédat , raznježen, sagne se prema djevojčici i osmjehne joj se.

II

»Otišao je.« Ulazna vrata lupnuše suho; Eve bijaše sama u salonu: »Htjela bih da umre.«

Ruke joj se zgrče na naslonu fotelja, sjetila se očiju svoga oca. Bio se sagnuo samouvjereno nad Pierra; rekao mu je: »Fino je to!« kao netko tko zna postupati s bolesnicima; pogledao ga je, i Pierrovo se lice odrazilo u njegovim živahnim zjenama. »Mrzim ga, kada ga gleda, kada mislim da ga *on* vidi.«

Evine ruke kliznu uz naslonjač, i ona se okrene prozoru. Svjetlo je zabljesne. Soba je bila puna sunca. Ono se razlilo posvuda: po sagu u blijedim krugovima; u zraku kao blistava prašina. Eve se bila odvikla od ovakva uporna i bezobzirna svjetla, koje prodire svuda, čisti sve uglove, briše pokućstvo i svjetla ga kao brižna domaćica. Ipak se približi prozoru i podigne malu muslinsku zavjesu s okna. Baš je u tom času gospodin Darbédat izlazio iz kuće; Eve zapazi njegova široka ramena. On podigne glavu i pogleda u nebo trepnuvši očima, zatim se udalji dugim koracima kao mladić. »Napreže se, začas će ga opet početi probadati u slabinama.« Nije ga više mrzila; tako je malo misli bilo u toj glavi; tek sitna briga da izgleda mlad. Ipak je gnjev ponovo obuze kada ga opazi kako skreće za ugao na Bulvaru Saint Germain i iščezava. »Misli na Pierra.« Komadić njihova života pobjegao je iz zatvorene sobe i vukao se ulicama na suncu, među ljudima. »Zar nas nikada neće moći zaboraviti?«

Ulica du Bac bijaše gotovo pusta. Neka je stara gospođa sitnim koracima prelazila kolnik; tri djevojke prođu smijući se. A zatim muškarci, snažni i ozbiljni; imali su kožne torbe i među sobom se razgovarali. »Normalni ljudi«, pomisli Eve i začudi se snazi svoje mržnje. Neka lijepa gojazna žena teško potrči u susret nekom elegantnom gospodinu. On je zagrli i poljubi u usta. Eve se tvrdo nasmije i spusti naglo zavjesu.

Pierre nije više pjevao, ali mlada žena iz trećeg kata počne svirati klavir, svirala je neku Chopinovu etudu. Eve se primirila; uputi se prema Pierrovoj sobi, ali se odmah zaustavi i prisloni tjeskobno uza zid; kao i uvijek, kada bi izišla iz sobe, obuzeo bi je strah na pomisao da se mora vratiti tamo. Znala je ipak da drugdje ne bi mogla živjeti, voljela je onu sobu. Prijeđe pogledom punim hladne radoznalosti, kao da želi dobiti na vremenu, po salonu bez sjena i bez vonja, čekajući da joj se vrati hrabrost. »Čini se kao zubarska čekaonica.« Naslonjači od ružičaste svile, divan, stolčići, jednostavni i neupadljivi, nekako domaći. Eve zamisli da ozbiljna gospoda u svijetlim odijelima, nalik na one ljude koje je vidjela s prozora, ulaze u salon ne prekidajući prije započeti razgovor, ne trudeći se da upoznaju sobu, prilaze čvrstim korakom sredini; jedan od njih, za kojim se vukla ruka kao brazda, sudarao se u prolazu s jastucima, stolovima i drugim predmetima a da se ne bi ni trgnuo. I kad bi im se neki komad pokućstva našao na putu, ti ga staloženi ljudi ne bi mimoišli, već mirno premjestili. Napokon bi sjeli još uvijek zadubljeni u razgovor, a da se i ne bi ogledali za sobom. »Salon za normalne

ljude«, pomisli Eve. Upirala je oči u kvaku zatvorenih vrata, a grlo joj se stiskalo od tjeskobe. »Moram otići k njemu. Ne ostavljam ga nikada sama tako dugo.« Valjalo bi otvoriti ona vrata; zatim bi se Eve zadržala na pragu, pokušavajući da privikne oči na polutamu, a soba bi je odbijala svim svojim snagama. Valjalo bi da pobijedi taj otpor i prodre do sredine sobe. Odjednom je obuze nezadrživa želja da vidi Pierra; bila bi voljela ismijati s njim gospodina Darbédat a. Ali Pierru nije bila potrebna; Eve nije mogla unaprijed znati kako će je on primiti. Tada pomisli gotovo ponosno da nigdje više nema mjesta za nju. »Normalni ljudi još misle da im pripadam. Ali ja ne bih više mogla ni jedan sat ostati među njima. Meni je potrebno živjeti tamo, s one strane onoga zida. Ali tamo me ne žele.«

Oko nje se sve stubokom izmijenilo. Svjetlo je ostarjelo, poblijedjelo, otežalo kao u vazi sa cvijećem voda što je od jučer nitko nije izmijenio. U tom ostarjelom svjetlu Eve je na svim predmetima nalazila sjetu, davno već zaboravljenu: sjetu jesenjeg kasnog poslijepodneva. Ogledala se naokolo, oklijevajući, gotovo uplašena: sve je to bilo tako daleko; u sobi nije bilo ni dana ni noći, ni godišnjih doba, ni sjete. U sjećanju joj nejasno iskrsnu davne jeseni, jeseni njezina djetinjstva; odmah zatim se trgne i ukoči: bojala se uspomena.

Do ušiju joj dopre Pierrov glas:

– Agathe, gdje si?

– Evo me odmah – poviče ona.

Otvori vrata i uđe u sobu.

Težak miris tamjana ispuni joj nosnice i usta, dok je raskolačenih očiju pružala ispred sebe ruke – vonj i sumrak već dugo su za nju bili jedno, nešto oštro i meko, tako jednostavno i poznato kao voda, zrak ili vatra – ona se približi nekoj blijedoj mrlji, koja kao da je lebdjela u magli. Bilo je to Pierrovo lice. Odjeća Pierrova (otkada se razbolio oblačio je uvijek crno odijelo) gubila se u tami. Pierre je sjedio zabačene glave i sklopljenih vjeđa. Bio je lijep. Eve pogleda njegove duge, uzvinute trepavice, pa sjedne kraj njega na niski stolac. »Čini se da trpi«, pomisli. Oči su joj se malo-pomalo privikavale na polumrak. Najprije se ocrtao pisaći stol, zatim postelja, zatim neki Pierrovi predmeti: škare, lončić s ljepilom, knjige, herbar, razbacani po sagu uz naslonjač.

– Agathe?

Pierre je otvorio oči i gledao je smiješeći se.

– Znaš, ono s viljuškom – reče – učinio sam da prestrašim onog čovjeka. Na viljuški nije bilo gotovo ništa.

Evine se bojazni raspršiše, i ona se lako nasmije.

– Baš ti je pošlo za rukom – odvrati mu – posve si ga smeo.

Pierre se osmjehne.

– Jesi li vidjela? Stiskao ju je dugo, držao ju je cijelom šakom. Evo, što je posrijedi – nastavi on – oni ne znaju hvatati predmete; oni ih ščepaju.

– Istina je – potvrdi Eve.

Pierre lagano kucne kažiprstom desne ruke po dlanu lijeve.

– Ovim oni uzimaju. Približe prste i, kada zgrabe predmet, pritisnu dlanom kako bi ga smlavili.

Govorio je brzo, zbunjeno i prezirno.

– Pitam se što to oni hoće – reče naposljetku. – Onaj je čovjek već bio ovdje. Zašto su mi ga poslali? Ako žele znati što radim, mogu jednostavno pročitati na ekranu, ne treba čak ni da iziđu iz kuće. Griješe. Imaju moć u rukama, ali griješe. A ja ne griješim nikada, to je moj adut. Hofka – u to će on – Hofka. Micao je dugim prstima pred svojim čelom: – Gade! Hofka, pafka, pufka. Hoćeš li još?

– Je li zvono? – upita Eve.

– Da, otišlo je. – Pa nastavi strogo: – Onaj je tip neki potčinjeni. Ti ga poznaješ; otišla si s njim u salon.

Eve ne odgovori.

– Što je htio? – upita Pierre. – Sigurno ti je rekao.

Oklijevala je čas, a onda odgovori grubo:

– Htio je da te zatvore.

Reći Pierru istinu obzirno, značilo je izazvati u njemu nepovjerenje. Valjalo je sasuti mu je grubo u lice, da ga zbuniš i spriječiš sumnje. Eve je radije bila surova prema njemu, nego da mu laže. Kada bi lagala, i činilo se da joj vjeruje, nije se mogla otresti nekog osjećaja nadmoćnosti, koji ju je užasavao.

– Zatvoriti me! – ponovi Pierre podrugljivo. – Varaju se oni. Briga mene za zidove. Misle možda da će me to zadržati. Pitam se katkada, ne postoje li možda dvije bande. Prava, to je crnčeva. A zatim banda smutljivaca, koja pokušava gurati u to nos i čini glupost za glupošću.

Trgne ruku s ručke naslonjača – promotri je razveseljen:

– Zidovi, lako je kroz njih proći. A što si mu odgovorila? – upita on okrenuvši se radoznalo Evi.

– Da te nitko neće zatvoriti.

On slegne ramenima.

– Nije trebalo da tako kažeš. Eto, i ti si napravila pogrešku, ako to nisi rekla hotice. Treba ih pustiti da pokažu karte.

On umukne. Eve tužno sagne glavu: »Oni ih ščepaju!« Kako je prezirno to rekao – a kako je tačno. Hvatam li i ja tako predmete? Koliko god pazim, bojim se da se užasava gotovo svih mojih kretnji. Ali on to ne kaže. U tom se času osjeti

bijednom, kao kada joj je bilo četrnaest godina, i kada bi joj gospođa Darbédat, laka i živahna, kazala: »Čovjek bi mogao pomisliti da ne znaš što da uradiš sa svojim rukama.« Nije se usuđivala ni pomaknuti se, a baš u tom času osjeti nesavladivu potrebu da promijeni položaj. Polako podvuče noge pod stolac, jedva dodirujući sag. Promatrala je na stolu svjetiljku, kojoj je Pierre bio obojio stalak crnom bojom, i šah. Na šahovskoj ploči Pierre je ostavio samo crne pione. Katkada bi ustajao, približio se stolu i uzimao jednog po jednog. Govorio bi im, nazivao ih robotima, i oni kao da bi oživljavali nekim nijemim životom među njegovim prstima. Kada bi ih on ostavio, Eve bi ih doticala (činilo joj se da je pomalo smiješna): ponovo su to bili mrtvi komadići drva, ali na njima je ostajalo nešto nejasno i neuhvatljivo, nešto kao osjet. »To su *njegovi* predmeti, pomisli ona. Ništa više u ovoj sobi nije moje.« Neki dijelovi pokućstva su nekada bili njeni. Ogledalo i malen stolić za češljanje s intarzijama vlasništvo njene bake. Pierre bi ga katkad u šali nazivao: *tvoj* stolić. Pierre je te predmete odvukao sa sobom; samo su njemu predmeti pokazivali svoje pravo lice. Eve ih je znala promatrati sate i sate: oni su zlobnom i neumornom upornošću nastojali da je razočaraju; njoj su pokazivali samo vanjštinu – kao doktoru Franchotu i gospodinu Darbédat u. »Ipak«, pomisli ona tjeskobno, »ne vidim ih sasvim onako kao moj otac. Nije moguće da ih vidim baš onako kao on.«

Ona pomakne malo koljena: noge su joj zatrnule. Tijelo joj se ukočilo i napelo, boljelo ju je; osjećala ga je previše živim, nametljivim: »Htjela bih biti nevidljiva i ostati ovdje; vidjeti ga a da me on ne vidi. Nisam mu potrebna; suvišna sam u sobi.« Okrene malko glavu i pogleda u zid iznad Pierra. Na zidu su bile ispisane neke prijetnje. Eve je to znala, ali ih nije mogla čitati. Često je promatrala krupne crvene ruže na zidnim tapetama sve dok joj ne bi počele plesati pred očima. Ruže su sjale u polumraku. Prijetnja je najčešće bila ispisana blizu stropa, nalijevo iznad kreveta, ali katkad i drugdje. »Treba da ustanem. Ne mogu – ne mogu više sjediti.« Po zidu je bilo i bijelih kružnica, sličnih kriškama luka. Kriške se počnu okretati, i Evine ruke zadršću: »Ima časova kada mi se čini da sam poludjela. Ali ne, pomisli ona gorko, *ja ne mogu* poludjeti. Samo su mi živci razdraženi.«

Odjednom osjeti Pierrovu ruku na svojoj.

– Agathe – reče Pierre nježno.

On joj se osmjehnu, ali njenu je ruku držao vršcima prstiju, nekako odbojno, kao da je prihvatio raka za leđa i nastoji da izbjegne njegovim štipaljkama.

– Agathe – reče joj – tako bih htio imati povjerenja u tebe.

Eve zatvori oči, a prsa joj se nadmu: »Ne smijem ništa odgovoriti da ne postane nepovjerljiv, da ne zašuti.«

Pierre ispusti njenu ruku:

– Volim te, Agathe – reče joj – ali ne mogu te razumjeti. Zašto ostaješ cijelo vrijeme u sobi?

Eve ne odgovori.

– Reci mi, zašto?

– Ti znaš da te volim – odgovori ona suho.

– Ne vjerujem ti – Pierre će. – Zašto bi me voljela? Vjerojatno se užasavaš: ja sam opsjednut.

Osmjehnu se, ali se odmah zatim uozbilji:

– Zid je između tebe i mene. Vidim te, govorim ti, ali ti si s druge strane. Što nas priječi da se volimo? Čini mi se da je nekada bilo lakše. U Hamburgu.

– Jest – odvrati Eve tužno. – »Uvijek Hamburg.« Nikada nije govorio o njihovoj istinskoj prošlosti. Ni on ni Eve nisu nikada bili u Hamburgu.

– Šetali smo uzduž kanala. Sjećaš li se one teglenice? Bila je crna, a na palubi je bio pas.

Izmišljao je, dok je govorio; izraz mu bijaše lažan.

– Držao sam te za ruku, koža ti je bila drukčija. Šutite – poviče on.

Osluhnu načas:

– Sada će doći – primijeti sumornim glasom.

Eve zadršće. '

– Doći će? Mislila sam da nikad više neće doći.

Već je tri dana Pierre bio mirniji; kipovi nisu dolazili. Pierre se strašno bojao tih kipova, iako to nikada nije priznao. Eve se nije plašila; ali kada su oni letjeli po sobi i zujali, bojala se Pierra.

– Daj mi ziutru – zatraži Pierre.

Eve ustane i uzme ziutru: bili su to ostrišci kartona, koje je Pierre sam slijepio: time je istjerivao kipove. Ziutra je nalikovala na pauka. Na jednom je ostrišku pisalo: »Moć nad zasjedom«, a na drugom »Crno«. Na trećem je Pierre nacrtao nasmijanu glavu sa sitnim borama oko očiju: Voltaire. Pierre dohvati ziutru za jednu šapu i promotri je mrko.

– Ne vrijedi više – reče.

– Zašto?

– Oni su je pokvarili.

– Hoćeš li načiniti drugu?

Gledao ju je dugo.

– Ti bi to htjela – promrsi kroza zube.

Eve se ljutila na Pierra. »Svaki put kada kipovi dolaze, on to zna unaprijed; kako to da se nikada ne prevari?«

Ziutra je žalosno visjela na vršcima Pierrovih prstiju: »Uvijek nalaza valjane razloge da se ne posluži njome. U nedjelju, kada su došli, tvrdio je da ju je izgubio, ali ja sam je vidjela iza lonca s ljepilom, i on ju je morao vidjeti. Da mi je znati, ne privlači li ih on *sam* zapravo?« Nikada nisi mogao znati je li doista iskren. Katkada se Evi činilo da u Pierru, protiv njegove volje, bujaju nezdrave misli i prikaze. Ponekad, opet, činilo se da izmišlja. On pati, ali koliko on *vjeruje* u kipove i u crnca? Znam da kipove ne vidi, samo ih čuje; kada prolaze, okreće glavu; a ipak kaže da ih vidi i opisuje ih. Sjetila se rumenog lica doktora Franchota: »Draga gospođo, svi luđaci lažu; uzalud biste gubili vrijeme kada biste htjeli shvatite što oni stvarno osjećaju, a što tvrde da osjećaju.« Ona se trgne: »Što ima tu Franchot? Neću da mislim kao on.«

Pierre je ustao, otišao do košare za papir da baci ziutru: »Htjela bih misliti kao ti«, prošapće ona. Hodao je sitnim koracima na vršcima prstiju, laktova pritisnutih uz bokove, da zauzme što manje mjesta. Sjedne ponovo i pogleda Evu odlučno.

– Trebat će obložiti zidove crnim tapetama – reče – nema dosta crnoga u ovoj sobi.

Uvalio se u naslonjač. Eve pogleda tužno to škrto tijelo uvijek spremno da se uvuče u se, da se skupi: ruke, noge, glava činili su se udovi koji se mogu uvlačiti. Na uri-njihalici odbije šest sati. Klavir bijaše utihnuo. Eve uzdahne: kipovi neće doći tako brzo; valja ih čekati.

– Hoćeš li da upalim svjetlo?

Bilo joj je draže ne slušati ih u tami.

– Učini što hoćeš – odgovori Pierre.

Eve upali malu stolnu lampu, a crvena magla obavije sobu. I Pierre je čekao.

Nije govorio, ali usne su mu se micale: dvije tamne mrlje u crvenoj magli. Eve je voljela Pierrove usne. Nekada su bile meke i putene; ali sada su izgubile svoju putenost, odvajale su se u lakom drhtaju i primicale se neprestano; sljubljivale su se, da se ponovo odvoje. Samo su one bile žive na tom zatvorenom licu; činile su se kao dvije plašljive životinje. Pierre je mogao mumljati tako a da ne istisne ni cigli zvuk, i Evu je često očaravala ova mala uporna kretnja. »Volim njegova usta.« Nije je više ljubio; užasavao se svakog dodira; noću su ga dodirivale ruke muškaraca, tvrde i suhe, bole ga po cijelom tijelu; dugih nokata, ruke žena obasipale su ga nečednim milovanjima. Često je lijegao posve odjeven, ali te ruke su se uvlačile pod odjeću i vukle ga za košulju. Jednom je začuo smijeh, i nečije pune usne pritisle su njegove. Od te noći nikada više nije poljubio Evu.

– Agathe – reče Pierre – ne gledaj mi usta!

Eve spusti pogled.

– Nije mi nepoznato da se može naučiti čitati s usana – nastavi on drsko.

Ruka mu je drhtala na ručki naslonjača. Kažiprst se ispruži i tri puta lupne po palcu, a ostali se prsti zgrče: bilo je to preklinjanje. »Sada će početi«, pomisli ona. Obuze je želja da ga zagrli.

Pierre počne govoriti glasno i ležemo.

– Sjećaš li se San Paulija?

Ne odgovoriti. Možda je to zasjeda.

– Ondje sam te upoznao – proslijedi on zadovoljno. – Oteo sam te nekom danskom mornaru. Gotovo smo se potukli ali ja sam platio rundu, i on je pustio da te odvedem. Sve je bilo samo komedija.

»Laže, ne vjeruje ni riječi od svega što govori. On zna da se ne zovem Agathe. Mrzim ga kad laže.« Ali uto opazi njegov ukočeni pogled, i ljutnja splasnu. »Ne laže, pomisli ona. Pri kraju je. Osjeća da se kipovi približuju; govori da ih ne čuje.« Pierre se objema rukama čvrsto hvatao za ručke naslonjača. Lice mu bijaše mrtvački blijedo, smiješio se.

– Često su tako čudni ti susreti – reče, ali ja ne vjerujem u slučaj. Ne pitam te tko te je poslao. Znam da mi ne bi odgovorila. Svakako si bila dovoljno vješta da me smotaš.

Govorio je mučno i brzo, glas mu bijaše oštar. Neke riječi koje nije mogao izgovoriti izbijale su iz njegovih usta kao meka i bezoblična tvar.

– Odvela si me dok je svečanost bila u punom jeku, među crne automobile, koji su kružili oko nas, ali iza njih je vojska crvenih očiju blistala, čim bih ja okrenuo leđa. Mislim da si im ti davala neke znakove dok si me držala pod ruku, ali nisam ništa vidio. Bio sam posve zauzet svečanim obredom krunidbe.

Gledao je raskolačenim očima ravno pred sebe. Dok je tako govorio, rukom prijeđe po čelu brzom i škrtom kretnjom. Nije htio prekinuti razgovor.

– Bila je to krunidba Republike – nastavi kreštavim glasom – veličanstven prizor te vrste zbog raznovrsnih životinja, što ih kolonije bijahu poslale za svečanost. Ti si se bojala da se ne izgubiš među majmunima. Rekao sam među majmunima – ponovi on grubo, gledajući naokolo. – Mogao bih reći među crncima. Moj je Pogled smjesta otkrio i prikovao čudovišta što se vuku pod stolovima, misleći da će se provući neopaženo. Lozinka glasi: Šutjeti – krikne on. – Šutjeti. Svi na mjesta i pozor pri ulasku kipova, to je naredba. Tralala – urlao je, praveći rukom rog i držeći ga pred ustima – tralalala, tralalala.

On umukne, a Eve shvati da su kipovi upravo ušli u sobu. On se držao ukočeno, blijed i pun prezira. Eve se ukruti također, i oboje je čekalo šuteći. Netko

je hodao po hodniku: Marija, kućna pomoćnica, vjerojatno je baš u tom času stigla. Eve pomisli: »Trebat će da joj dam novaca za plin.« Tada kipovi počnu letjeti; prolijetali su između Eve i Pierra.

Pierre izusti: »Ha« i skutri se u naslonjaču privukavši noge. Okretao je glavu; od vremena do vremena cerio se, ali kapljice znoja osipale su mu čelo. Eve nije mogla više gledati ono blijedo lice, usne koje je drhtanje iskrivljavalo: zaklopi oči. Zlatne niti zaplešu na crvenoj pozadini zjena; osjećala se stara i teška. Blizu nje Pierre je glasno disao. »Oni lete, zuje, saginju se nad njega.« Tada oćutje kao neko lagano golicanje, neku težinu na ramenu i desnom boku. Nesvjesno se njeno tijelo nagnu nalijevo, kao da bi htjelo izbjeći neugodan dodir, kao da hoće propustiti neki težak i nespretan predmet. U tom času zaškripi pod, i nju obuze luda želja da otvori oči, da pogleda nadesno, da rukom presiječe zrak.

Ne učini ništa; ne otvori oči i zadršće od opore radosti: »I *ja* se bojim«, pomisli. Sva joj je krv živo potekla na desnu stranu. Ona se sagne prema Pierru ne otvarajući oči. Još samo najmanji napor, i prvi put će ući u taj tragični svijet. »Bojim se kipova«, pomisli ona. Bila je to divlja i slijepa tvrdnja, začaranost. Svim je svojim snagama htjela vjerovati u prisustvo kipova, od straha koji je umrtvio njen desni bok htjede učiniti nov osjet, dodir. U svojoj ruci, ramenu, boku ona je *ćutjela* kako kipovi prolaze.

Oni su letjeli nisko i mirno; zujali su. Eve je znala da im je izraz lica zloban, i da trepavice rastu iz kamena oko njihovih očiju; ali nije ih mogla tačno predočiti. Znala je da nisu još sasvim živi, ali živi dijelovi puti, kao tople ljuske, pojavljuju se na njihovim velikim tijelima; na vrhovima prstiju kamen se ljuštio, i jagodice su ih svrbjele. Eve nije mogla *vidjeti* sve to: zamišljala je samo da goleme žene kližu mimo nju, svečane i groteskne, s čovječjim izrazom i gustom tvrdoćom kamena. »One se saginju nad Pierra« – Evin je napor bio tako silovit da su joj ruke počele drhtati – »one se saginju prema meni...« U to je strašan krik sledi. One su ga dotakle. Eve otvori oči: Pierre je teško disao sakrivajući glavu rukama. Bila je iscrpljena: »Igra«, pomisli ona, kajući se »samo igra; ni trenutka nisam u to iskreno vjerovala. A za to je vrijeme on uistinu patio.

Pierre se opusti i uzdahne duboko, ali zjene mu ostadoše neobično raširene; oblijevao ga je znoj.

– Ti si ih vidjela? – upita on.

– Ja ih ne mogu vidjeti.

– To je bolje za tebe; uplašili bi te. Ja sam se na to naviknuo.

Evine su se ruke tresle još uvijek, krv joj udarala u glavu. Pierre izvadi cigaretu iz džepa i prinese je ustima, ali je ne pripali:

– Baš me briga što ih vidim – reče – ali neću da me dodirnu, bojim se da ne dobijem bubuljice.

Zamisli se načas, a tada upita:

– Jesi li ih čula?

– Jesam – odgovori Eve – činilo mi se da zvrji avionski motor. (To joj je rekao Pierre prošle nedjelje.)

Pierre se osmjehnu popustljivo.

– Pretjeruješ – reče. – Ali lice mu je ostalo blijedo. On pogleda Evine ruke: – Ruke ti dršću. Uzbudila si se, jadna moja Agathe. Ali ne treba da se plašiš: neće doći do sutra.

Eve nije mogla progovoriti, zubi su joj cvokotali, ona se uplaši da Pierre to ne opazi. Pierre ju je promatrao dugo.

– Jako si lijepa – reče klimajući glavom. – Šteta, zaista šteta.

Pruži naglo ruku i lako joj pomiluje uho.

– Lijepi moj demone! Zbunjuješ me malo, odviše si lijepa: to me odvraća od mojih misli. Samo kada ne bi posrijedi bilo ponavljanje...

On se prekine i pogleda Evu začuđeno. – Nije to prava riječ. Došla je sama... sama od sebe – reče smiješeći se izgubljeno. – Bila mi je na jeziku druga riječ... a ova... došla je umjesto nje. Zaboravio sam što sam ti htio reći.

Razmisli načas i zaklima glavom. – Hajdemo – reče – idemo spavati. – I doda djetinjim glasom: – Umoran sam, Agathe. Misli mi se gube.

Baci cigaretu i pogleda nemirno sag. Eve mu gume jastuk pod glavu.

– Možeš i ti spavati – reče joj sklapajući oči – neće doći.

»PONAVLJANJE«. Pierre je spavao sagnute glave, kao da je htio obraz u milovanju protrljati o rame, blijed, nevin smiješak jedva se ocrtavao na usnama. Eve ne bijaše sanena, mislila je: »Ponavljanje.« U onom se času iznenada javio na licu blesav izraz, i riječ je iscurila iz njegovih usta, duga i bjeličasta. Pogledao je začuđeno pred sebe, kao da vidi riječ, a ne prepoznaje je; usta mu bijahu otvorena, mlitava; kao da se u njemu nešto razbilo. »Spleo se u govoru. Prvi put mu se to dogodilo: uostalom, opazio je i sam. Rekao je da mu se misli gube.« Pierre zastenja tiho i razbludno, i ruka mu se lagano pomakne. Eve ga pogleda tvrdo: »Kakav li će se probuditi?« To ju je pitanje grizlo. Tek što bi Pierre zaspao, javljala se uporna misao, koju nije mogla odbaciti. Bojala se da se on ne probudi mutnih očiju, a jezik da mu se zapleće. »Glupa sam, pomisli ona, neće to početi prije godine dana; Franchot je tako rekao.« Ali je mučan osjećaj nije ostavljao; godinu dana; zima, proljeće, ljeto, početak iduće jeseni. Jednoga dana crte njegova lica će se iskrviti, vilica se ovjesiti, a iz poluotvorenih očiju teći će suze. Eve se sagne nad Pierrovu ruku, pritisne na nju usne: »Prije ću *te* ubiti.«

JEAN PAUL SARTRE

Jean Paul Sartre je jedan od najzanimljivijih pisaca čitave suvremene svjetske književnosti i, bez sumnje, najkompletnija ličnost među zapadnoevropskim intelektualcima. Pripovjedač, romanopisac, dramatičar, filozof, polemičar, esejist, kritičar, ideolog, pa i pisac tekstova za šansone, Sartre ipak nije svaštar, već autoritet na svim područjima na kojima je okušao svoje svestrane sposobnosti. On je ujedno idealan primjer mislioca koji se izražava možda dublje u literaturnim djelima nego u filozofskim tekstovima.

Javio se još prije rata (Mučnina, 1938), ali u svjetskim je razmjerima postao čuven tek poslije rata, kao rodonačelnik i duhovni inspirator francuskog filozofskog i literarnog egzistencijalizma. Međutim, u toku svoga razvitka prešao je put od filozofije apsurda do »kritike dijalektičkog uma« i od ontoloških problema bića i ništavila do socioloških imperativa angažiranja u borbi za progres. Kao što je tačno primijetio jedan kritičar, u Sartreovim djelima javljaju se *tri osnovne teme: nužnost i nemogućnost slobode, izbor između više mogućnosti kao jedini put za afirmiranje vlastite ličnosti, i teška situacija čovjeka u današnjem razdrtom svijetu. Sartre je zaokupljen traženjem novih moralnih i humanističkih vrednota u svijetu koji više ne vjeruje u autoritet boga. Sve su Sartreove akcije otvoreno usmjerene protiv buržoaskog poretka, premda su neki njegovi misaoni zaleti presudno uvjetovani okvirima građanske klase iz koje ovaj pisac i sam potječe.*

Sartre je rođen u Parizu godine 1905. Do danas je napisao mnoštvo djela, među kojima se ističu prije svega njegove filozofske knjige: »Egzistencijalizam je humanizam«, »Biće i *ništavilo« i »Kritika dijalektičkog uma«. Svoj nezasitni interes za teoretske sinteze potvrdio je također zanimljivim, premda ne i naročito izvornim većim studijama o imaginarnom i uopće o imaginaciji, kao i o emocijama (N a c r t j e d n e t e o r i j e e m o c i j a, 1940).*

Tijesno povezan s njegovom filozofijom je i *njegov esejistički rad. Objavio je opširne* i *fundamentalne studije o crnačkoj poeziji, o poeziji Charlesa Baudelairea i o židovskom pitanju, a veći dio preostale svoje esejistike objavio je u nekoliko knjiga pod naslovom »Situacije«.*

Među romanima, osim već spomenute »Mučnine«, posebno mjesto zauzima trilogija »Putovi slobode«, dok je novele sakupio u zbirci »Zid« (iz koje su preuzete i ovdje štampane novele »Soba« i »Intimnost«). Izuzetnu je pažnju privukla i njegova autobiografska proza »Riječi«.

Svoje misaone i političke preokupacije Sartre je uvijek nastojao objaviti što većem krugu javnosti. Nije zazirao ni od šansonjerskog oblika, a pogotovu je uspješno iskoristio kazališnu scenu za lansiranje svojih pogleda. Zbog toga su

njegove brojne drame, bez izuzetka, drame s tezom: »Muhe«, »Iza zatvorenih vrata«, »Bludnica dostojna poštovanja«, »Nesahranjeni mrtvaci«, »Prljave ruke«, »Vrag i dragi bog«, »Zatočenici iz Altone« i dr.

Nobelova nagrada koja mu je dodijeljena za godinu 1964. potvrdila je njegovu svjetsku reputaciju, a njegovo pak odbijanje da nagradu prihvati i tako sebe sputa obzirima još jedan je dokaz više njegove odlučne nonkonformističke orijentacije.

Vlatko PAVLETIC

J. P. Sartre

INTIMNOST i SOBA

•

Izdavač *Nakladni zavod Matice hrvatske*
Zagreb, Matičina 2

Za izdavača *Josip Tomić*

Nacrt za korice *Slavko Marić*

Korektura *Antun Cerineo*

Tisak štamparije »*Informator*«, Zagreb